

UVOD V ŠTUDIJ ZGODOVINE – dr. Marko ŠTUHEC

2001/2002

Potreba po zapisu zgodovine je prišla s pojavom pisave. Najstarejši zapisi zgodovinske vsebine so napisi v svetiščih in skalnatih stenah v Egiptu in na Bližnjem vzhodu, ki:

- a) izvirajo iz 4.000 BC;
- b) nastajali so iz želj vladarjev, da bi se potomcem ohranil spomin (pogosto pretirano povečan) o njihovih dogodkih in moči;
- c) zapisovali so dogodke, vladarje, zakone in pogodbe;
- d) v zapisih predgrške dobe se prepletajo miti in legende (religiozne predstave o življenju).

Posebno mesto zavzema Biblija pri Judih (Sveto pismo stare zaveze), pomeni pa potrditev židovskega boga in tega, da so Judje izvoljeni narod. Temeljna misel je, da je človek določen in se ne spreminja – svet je nespremenljiv.

Grško zgodovinopisje

Grki postavijo novo podlago oz. temelj – bolj racionalen pristop k stvarnosti (racionalno iskanje resnice). Spoznanje, da je preteklost prav tako nekaj stvarnega kot sedanost, vendar pa je za to potrebno imeti priče. Začetek zgodovinskega zanimanja se pri Grkih kaže v epskem pesništvu (Iliada, Odiseja) v 8. stol. BC. Prehod od bajke k zgodovini predstavljajo t.i. **LOGOGRAFI**, pisci izročil iz najstarejše grške dobe (delovati začnejo v 6. stol BC, na področju Male Azije), zlasti pred Herodotom. Logografi poskušajo:

- a) mitične zgodbe na nek način urediti;
- b) ne pišejo več v verzih, ampak v prozi;
- c) kronološko urejajo epsko tradicijo in poskušajo usklajevati nasprotujoča si poročila iz mitov;
- d) pri njih se kaže nagnjenje do reda in organizacije;
- e) mit za njih ni več nosilec religioznih idej, z njim delajo kot z neko golo zgodovinsko snovjo, ki jo obravnavajo predvsem stvarno.

Sestavljajo tudi genealogije (ukvarjajo se predvsem s sestavljanjem rodovnikov, kar štejemo pod pomožne zgodovinske vede) in tabele vladarjev. Predmet njihovega dela je zbiranje bajk, zgodovine lastnih mest in pripovedk o posameznih ureditvah določenih družbenih rodov. Najbolj znan logograf je bil **HEKATEJ IZ MILETA**, ki je živel na prehodu iz 6. v 5. stol BC.

Z zavračanjem epske in mitološke tradicije ter vmešavanja načina racionalnega iskanja resnice, z zanimanjem za preteklost in sedanost je Hekatej zgradil možnost, da se poleg mita pojavijo tudi prvi znaki racionalnega pristopa zgodbe. Ker je veliko potoval (Egipt, Trakija, J Italija, Sicilija), in ker je bil prvi, ki je opisal in ločil Evropo od Azije, je pomemben tudi za geografijo.

HERODOT (485 – 424 BC), ki ga je Cicero imenoval za očeta zgodovine oz. zgodovinopisja, je opisoval dogodke v zvezi z Grško-Perzijskimi vojnami in vojno samo. Njegovo delo je predvsem zgodovina njegovega časa, torej sodobna zgodovina, pri čemer je opustil zanimanje za heroje in bogove. V njegovem delu, predvsem v glavni temi, je viden vpliv Homerjevega epa:

- a) poraz močnejših Perzijcev s strani šibkejših Grkov ob pomoči BOGOV ali pa
- b) poraz Perzijcev zaradi vrlin in herojstva Grkov (gr. demokracija).

Herodot je v popisu dogodkov poskušal ločiti človeško in nadnaravno (pri Herodotu človek ni več popolnoma odvisen od volje bogov, pa vendar še ni glavno gonilo dogajanja). V njegovem slikovitem opisovanju s polno anekdotami, se opaža vzročna vez med pojavi. Dogajanje je razumel kot edinstven tok v katerem ima

vsak svoje mesto. Pri tem bralce ne želi poučevati, pač pa jim prepusti svobodo, kajti želi jim približati umetniško doživljanje in zadovoljiti njihovo zanimanje za »velika dela« in nepoznana ozemlja.

Zanj velja, da je bil kritičen zapisovalec zgodovine – ni bil pristranski. Podatke je zbiral sistematično, zato je veliko potoval (v Malo Azijo, Perzijo, Babilonijo, Egipt, Skitija, ...). Od Tukidida se je razlikoval v tem, da se ni ukvarjal izključno z vojaškimi in političnimi dogodki, ampak je njegovo zanimanje segalo v različna področja človekovega življenja, tako da je v svoje zgodovinopisje vključil polno geografskih in etnografskih opisov.

- a) naslov njegove knjige je ZGODBE;
- b) napisal je zgodovino narodov in kultur v Sredozemlja od začetka 6. stol. do l. 479, ki je bila tedaj univerzalna zgodovina takrat znanega sveta;
- c) na ta način je položil temelje najširšemu tipu antičnega zgodovinopisja.

Herodotov sodobnik **TUKIDIT** (460 – 400 BC) je imel visok položaj atenskega stratega in poveljnika atenske mornarice v Peloponeških vojnah. Zaradi vojaškega neuspeha je bil pregnan in tedaj se je posvetil pisanju PELEPONEŠKE VOJNE (434 – 401), ki jo je opisal v 8 knjigah do l. 411:

1. knjiga: kratko pojasni zakaj se ukvarja s to vojno, prikaz starejše zgodovine;
2. knjiga: Periklov govor v spomin na padle žrtve in kuga v Atenah;
3. knjiga: govori o uporu Hitilene (na Lesbosu) ter o državljanski vojni na Krfu;
4. knjiga: govori o uspehu pri Filosu in porazu pri Amfipolesu;
5. knjiga: govori o smrti Kleona in spartanskega kralja Brazidasasa ter opisuje Nikijev mir;
- 6, 7 knjiga: govori o ekspediciji na Sicilijo, ki se izkaže za popolno katastrofo;
8. knjiga: v tej zadnji knjigi opisuje spremembo režima v Atenah, demokracijo namreč zamenja svet 400-tih, drugače imenovano tudi oligarhija.

Najbolj gotov je bil pri dogodkih v katerih je sodeloval sam (po njegovih besedah je opisoval namreč samo tisto, kjer je bil sam prisoten), saj je vedel da si pripovedi posameznih očitidcev lahko med seboj razlikujejo. Pri tem ga je odlikoval kritični pristop k delu in kritično preverjanje dejstev. Zgodovina je zanj dogajanje, ki se mu da približati z razumevanjem in premislekom. Največji poudarek je dal dogodkom svojega časa, preteklost pa je prepuščal MITU in se ni trudil z racionalnimi razlagami. Iz Tukiditovih del so bogovi popolnoma izvzeti. Za vse dogodke, ki si medsebojno sledijo, Tukidit podaja racionalno razlago. Zavestno išče vzroke dogodkov v odnosu do političnih moči, državnih interesov, političnih strank in nenazadnje do človeške narave, kot delu splošne naravne zakonitosti. Temeljna ideja njegovega dela je opisati sedanost. Zaveda se, da je dogodke treba beležiti takrat, ko se odvijajo. Zgodovina je zanj neke vrste učiteljica, ki je uporabna za prihodnost, pri čemer cilja predvsem na poduk bodočih politikov. Išče globlje vzroke zakaj se stvari dogajajo, kot se dogajajo. Loči dve vrsti povodov:

- a) AJTIJAJ (tisto, kar večina ljudi razume zakaj se stvari dogajajo – zamere, prelomljene obljube, ...);
- b) PROFAZIS (globlji povodi – strah Sparte pred naraščajočo močjo Aten).

V delu je uporabil veliko govorov, katerih funkcija je prikazati način govorjenja oz. prikaz kako bi bilo potrebno pravilno govoriti. Govorniki pri njem naredijo stvari v bistvu bolj verjetne. Za njega je vojska srž vsega dogajanja. V njegovih delih ni prostora za mimetis. Sam tudi priznava, da religija bistveno vpliva na obnašanje ljudi.

Resnično verjame v usodo in naključje, vendar tega ne pripisuje bogovom. Usoda zanj nima nobenega božanskega značaja, ampak je splet tistih okoliščin, ki jih človek ne more preučiti. Vzroki za dogajanje niso izven dogajanja, ampak so v dogajanju samem. Njegova dela so bila za ta čas velik duhovni podvig. Tukidit je humaniziral človeško zgodovino.

HELANIK (479 – 395 BC) je bil tvorec grške kronografije, to je sistematizacije tradicije v kronološkem redu. Prvi je ustvaril kronološke tablice, popisal arhonte in zgodovino Aten.

Tukiditov naslednik **KSENOFONT** (430 – 355 BC) je v svoji HELENSKI ZGODOVINI pisal o dogodkih od l. 411 do 355. Ker je bil pripadnik aristokratske Sparte, je sestavil življenjepis spartanskega kralja Agezilaja, vendar pa je bil kot državljani Sparte pristranski in površen. Ksenofont je znan po svojem spominskem delu ANABAZI, v katerem se spominja kako je vodil grško najemniško vojsko perzijskega vojskovodja Kira Mlajšega iz Srednje Azije nazaj v Grčijo in jo predal Sparti. Znan je tudi po delu KRUPEDIJA, neke vrste zgodovinskem romanu v katerem idealizira perzijskega carja Kira Starejšega, kateremu pripisuje svoje lastne aristokratske ideje.

POLIBIJ (208 – 126 BC) je bil kot visok politični član Ahajske zveze in poveljnik njihove konjenice, po grškem porazu eno leto talec v Rimu. Zato je skušal odgovoriti na vprašanje kako in zakaj so RIMLJANI v tako kratkem času zagospodarili Sredozemlju. Vzroke je videl v vsebinah in sestavi rimske republike ter možnosti, da je Rim sposoben združiti kulturni svet. Kasneje je postal posrednik med Grki in Rimljani, v svojem delu pa se je odlikoval po nepristranskosti, kar je vidno tudi v njegovem zgodovinskem delu **OBČA ZGODOVINA**, ki obsega 6 knjig. Značilnosti dela so obča, pragmatična, demonstrativna in sodobna zgodovina. Razmišljal je med mitskim in razumskim. Pravil je, da se zgodovinopisju ne piše nič dobrega, če ga ne bodo pisali državniki. Prepričan je bil tudi, da zgodovino lahko pišejo le ljudje s praktičnimi izkušnjami in da tega ne bi smeli delati samo mimogrede, pač pa resno kot opravljajo svoje politične in vojaške funkcije. Zgodovinar bi moral biti večč v vojaških zadevah, moral bi se dobro informirati, pogovarjati s pričami, upoštevati pa bi moral tudi pisne dokumente in literaturo.

Prava zgodovina je zanj **OBČA zgodovina**, edina, ki omogoča pravo razumevanje. **PRAGMATIČNA** zgodovina je zgodovina, ki se ukvarja z vojaškimi, političnimi in diplomatskimi dogodki, ki jih mora predstaviti, razlagati, razkriti njihove vzroke, komentirati akcije, pokazati posledice, potegniti sklepe in pokazati načela, po katerih so se stvari odvijale. Zgodovina je učiteljica življenja, ker ima neke vrste izkušnje:

- a) **AKTIVNI** vidik (politik dobi neko izkušnjo za politično dogajanje v sedanosti);
- b) **PASIVNI** vidik (politik se mora naučiti sprejemati udarce usode).

V delu omenja tudi **PROFAZIS** in **ARCHE**, velik pomen pa daje tudi usodi. Pogoj za pragmatičnost zgodovine je **OBJEKTIVNOST**. Vzroke skuša vpeti v neko teorijo ter napraviti nek model, po katerem se dogodki odvijajo. Primerja države (Atene, Sparto) in ugotavlja, da gre vsaka država po nekem biološkem modelu (rast, zrelost, propad), v Rimu pa naj bi bila najbolj združena **DEMOKRACIJA**, **MONARHIJA** in **TIRANIJA**.

Rimska historiografija

Rimski odnos do zgodovine se je razlikoval od grškega. Pri tem je imela pomembno vlogo njihova globoka povezanost s preteklostjo, ki jo je spodbujalo spoštovanje do prednikov v družini oz. kar njihovo čaščenje. Nasploh je bila zgodovina Rimljanom večji vzor kot Grkom.

Pri razvoju rimske historiografije sta imela pomembno vlogo 2 motiva:

- a) notranji motiv;
- b) grška historiografija (prvi pisci pišejo v grščini).

Pri notranjem motivu se pojavita še 2 vzroka:

- a) globoka povezanost s preteklostjo, ki se izraža s kultom prednikov oz. kar z njihovim čaščenjem;
- b) **KOLEDAR** – praktična potreba po sistematičnem vodenju koledarjev (= **FASTI**); vodijo jih svečeniki, ki zapisujejo tudi razne dogodke, ki jih kronološko urejajo leto za letom. To je beleženje na tablice. Beleženje iz leta v leto so **ANALI**. Ta način zapisovanja so uvedli rimski svečeniki, ki so s tem postavili temelje analistike.

Starejši anali, ki so vsebovali kronološke zapise od 2.000 let BC naprej, so bili uničeni, ko so Rim požgali Kelti. Tako ločimo:

- a) starejšo analistiko, ki traja do konca 2. stol BC, in ki jo pišejo za potrebe politike;
- b) in mlajšo analistiko, ki se piše od konca republike, pa do začetka cesarstva, in ki ima bolj literaren namen ter je namenjena širšemu sloju.

Drugo obdobje rimske historiografije se začne z začetkom cesarstva, ko je postalo problematično izražati svoje mnenje, zato je za to obdobje značilna avtocenzura, ko zgodovinarji sami vedo kaj ne smejo opisovati v svojih delih.

Rimljani so bili na področju zgodovinopisja praktični saj so zapisovali le važnejše dogodke in vladarje ter tako po letih ustvarjali rimsko analistiko – kronologijo. Anali niso bili le beležke, temveč je šlo za zgodbo, vsebino bogato z miti in legendami. Letopis je avtorjem služil le kot oblika. Nepristranskost pa ni bila njihova vrlina.

M.P.CATO (234 – 149 BC) je tvorec latinske umetne proze in pisec prvega zgodovinskega dela na latinskem ozemlju. Njegovo delo *ORIGINES* se začne z nastankom Rima in konča z letom njegove smrti. V tem delu se zgleduje po Grkih saj 4, 5 in 7 knjiga opisujejo Punske vojne. Svoje zanimanje je usmeril na dogodke, kateri so se mu zdeli pomembni v zgodbi rimskega naroda in se ni ukvarjal z mitičnimi junaki. Nastopa proti degeneraciji starih rimskih običajev. Napisal je tudi delo *DE AGSI CULTURA* (delo o poljedelstvu).

F.PICTOR je prvi izmed najpomembnejših zgodovinopiscev. Obravnava rimsko zgodovino od začetkov do njegovih dni. Za nedavne pretekle dogodke črpa podatke iz svojih spominov in spominov ostalih sodobnikov. Zanj je tipično pretiravanje, vendar pa dogodke ureja kronološko.

G.SALUSTIJ KRISP je bil po izvoru premožen plebejec in Cezarjev zaveznik. Bil je književnik, ki je pisal na temeljih svojih lastnih političnih izkušenj. Napisal je:

- a) *DE CATILINE CONRUATIONE*;
- b) *BELLUM INGURTINUM* – kritizira rimsko plemstvo;
- c) *HISTORIANE* – kritika rimske demokracije, po njegovem mnenju je zgodovina posledica delovanja ljudi, ki sledijo svojemu razumu.

Na široko se je ukvarjal z življenji nekaterih ljudi in jih tudi psihološko opisal.

GAJ JULIJ CEZAR (101 – 44 BC) je napisal komentarje o galskih vojnah. Jasno enostavno in pregledno je opisal svoje vojne podvige in dal možnost kasnejšim bralcem vpogled v dela velikega državnika in vojskovodje. Cezar je bil stoletja vzor piscev vojne zgodovine.

CICERO je napisal deli *O GOVORNIKU* in *O IZNAJDBI*. Sprva je kritiziral dotedanje historike, nato pa je začel govoriti kako naj bi se razpravljalo. Pravi, da zgodovina daje *EXEMPLA*, filozofija pa *PRAECEPTA*. V retoriki loči dva dela, zato tudi v zvezi z zgodovino loči *MONUMENTA* (osebe, čas, kraj) in *ORNEMENTA* (okras izdelave) rezultat obdelave zgodovinskega dela.

Pravi da zgodovina ne sme povedati ničesar kar bi bilo neresnično in zamolčati kar je resnično. Vsebina zgodovinske pripovedi mora temeljiti na vzroku. Zgodovinar mora biti *homoductus*, biti mora odgovoren.

Svoj vrhunec je rimska analistika dosegla za časa **TITA LIVIJA** (59 BC – 17 AD). Ohranjena je tretjina njegovega opusa *AB URBE CONDITA*, ki ga predstavlja 142 knjig oz. poglavij od začetka Rima do l. 9 BC. Delo kaže na nekritičnost in je napisano v slavo rimske republike. Je zgodba o koreninah, ki ima konkretno ozadje (ep). Kasneje so knjige razdelili na dekade. Je pa Livij lep primer za zgodovino kot vejo književnosti.

Uporabljal je vire druge roke zaradi česar se je tudi opravičil. Zbral je veliko količino podatkov o delovanju rimskih institucij. Uporabljal je slavospeve Polibija in posameznih pomembnih družin. Zanimale so ga osebnosti in njihova psihologija, anekdotičnost in dogodki, ki jim daje aksiološki pomen (daje jim vrednostno ceno, kaj je moralno in kaj ni). Zbral je legende o začetku Rima. Imel je smisel za dramatičnost in patetičnost. Tipično je to, da je povzdigoval rimske vrednote (družina, treznost, upoštevanje zakonov).

Velik dosežek zgodovinopisja v času rimskega cesarstva so dela **KORNELIJA TACITA** (55 – 120 AD). Napisal je etnografski opis Germanije z namenom, da bi Rimljane spoznal z barbari proti katerim so se tedaj borili. Pri tem je pokvarjenost rimskega cesarstva postavil nasproti idealiziranega načina življenja barbarov. Napisal je *HISTORIANE* (69 – 96) in *ANNALES* (14 – 68), vendar se deli nista ohranili povsem v celoti. V svojih glavnih delih obravnava čas od Nerona do Deoklicijana, v delu *Annales* pa obravnava starejše obdobje. V svojih deli je na svoj način predstavil tipične misli zgodovinopisja:

- a) **ANALISTIČNA PERIODIZACIJA** (razporejanje stvari po letih, povezuje bibliografije, ...);

- b) PATES;
- c) MORALIZIRANJE (v dogodkih je neka vrednost, ki mora bralca privedi k razmisleku o moralnih vrednostih teh dogodkov);
- d) TIPIČNI KLINIČNI ZNAKI (zvižanost, laži, neprestane zarote, vsemogočnost vojske).

Temelj vsega dogajanja je psihologija, iz tega izhaja pesimizem.

JOSIP FLAVIJ (37 – 100) je bil Žid, zato se je ukvarjal z zgodovino židovskega naroda. Napisal je deli **ŽIDOVSKA VOJNA**, v kateri je tudi sodeloval, in **ŽIDOVSKO STAREŠINE**, v kateri je zapisal zgodovino židovskega naroda od stvaritve sveta do l. 66.

V dobi cesarstva je za nekaj let prevladala oblika življenjepisa, ki je prešla v srednji vek kot ena poglavitnih oblik tedanjega življenjepisa. O življenju slavnih Rimljanov je pisal **PLUTARH** (1., 2. stol. AD) v vzporednih življenjepisih. Nekateri ga ne uvrščajo med zgodovinarje, ampak bolj med filozofe. Bil je zelo popularen med humanisti.

Edini pisec antike, ki je pustil sledove svojega razmišljanja o zgodovini, je bil **LUKIJAN**, ki pa sam ni bil zgodovinar. Svojo ost je uperil tudi proti nekritičnem, pristranskem in brezvrednostnemu zgodovini.

Zgodovini se je začelo kot posebna zvrst književnosti (filozofije, retorike) in se je v tem okviru razvijalo vse do prvih stoletij novega veka. V tem obdobju zgodovinarji niso obravnavali gospodarstva, družbenih odnosov itd., ker so bili prepričani, da so razmere, v katerih so živeli, stalne, nespremenljive. Grki so bili prepričani, da čas kroži analogno onemu v naravi (krožno, ciklično gibanje zgodovine). Svoje zanimanje so omejevali skoraj izključno na dogodke političnega in vojaškega značaja. Sem spada še zanimanje za vladarje in druge vodilne ljudi v državi ter naravne in druge katastrofe – to pa je tudi vse. Rimljani so začetek zgodovine postavili v začetek Rima.

Srednjeveško zgodovini

Srednjeveška historiografija je zrasla na antični, židovsko-krščanski in arabski zapuščini. Delimo jo na:

- a) historiografijo latinskega zahoda;
- b) historiografijo grškega vzhoda oz. bizantinskega vzhoda in;
- c) arabsko historiografijo.

Antično zgodovini se je brez občutnih vrzeli v vseh svojih oblikah (kronikah, življenjepisih vladarjev, spominih ljudi iz višjih krogov) nadaljevalo le v Bizancu. Povsem drugačne so bile razmere na zahodu. Obrazci so se ohranili, a dobili krščansko vsebino.

Evropsko zgodovini se ni moglo graditi na antičnem duhu in njegovem razumevanju cikličnega toka časa. Krščanstvo je s svojo idejo o linearnem času vtisnilo historiografiji nov pečat. Ni več imobilne – negibljive večnosti, kjer se vse ponavlja. Krščanstvo je vzpostavilo premočrtno vizijo zgodovine, ki ima začetek z nastankom sveta, svoj smisel s krščansko širitvijo in konec s sodbo. Za srednjeveškega pisca se začne s stvarjenjem sveta, nato teče skozi Staro in Novo zavezo, preko avtorjeve sedanosti vse do Kristusovega drugega prihoda in poslednje sodbe, po kateri bodo šli ljudje v večno življenje ali pa bodo pogubljeni. Bog je ustvaril svet in ga tudi uravnava, a njegova pota so ljudem neznana in tako navadnemu smrtniku ostane le vztrajna pot k cilju, to je večnosti. Zato se srednjeveški zgodovinar ne sprašuje zakaj. V zgodovini se izgubi kritični duh in tako ostaja zgodovini del književnosti in razvedrilo višjim slojem ter počasi doseže tudi nižje sloje.

Srednjeveške tekste so pisali duhovniki in menihi. Zgodovina v živih jezikih pa je začela nastajati od 12. stol. dalje. Vsebovala je tudi ustno izročilo, ki zajema ljudsko pesem in viteško izročilo.

V SV prevladujejo manihejske, ciklične predstave o zgodovinskem toku. Ko naj bi preteklo tisoč let, naj bi zavladovalo zlo, zato je potrebno z Bogom vzpostaviti nove zaobljube, čemur sledi novo tisočletje,

kateremu vlada dobro – božje. Manihejska predstava je prisotna v ZDA od druge polovice 19. stol. Značilnost SV je raznolikost v odnosu do zgodovine. Pisci govorijo o tem, da želijo pisati o resnici, vendar je zaradi nesistematičnosti ne dosegajo, kljub temu, da se zavedajo, da avtentična sporočila o zgodovini obstojajo, ponarejajo zgolj tekste. Tradiciji verjamejo in jo ne preverjajo, vendar kljub temu nekateri zavračajo določene legende.

Zgodovina ostaja sestavni del književnosti. Njena naloga je, da nudi užitek in razvedrilo. Tekste pišejo duhovniki in redovniki po naročilu cerkve v latinščini. V 13. stol. se pojavi v tekstih drugačna vizija sveta, zaradi česar se krščanska vizija prične umikati. Človek se vse bolj obrača k stvarnosti, pomembno postaja zemeljsko življenje. Naloga zgodovine je, da v srednjeveškem času dokaže dolgotrajnost stanov, mest, škofij, samostanov ali plemiških družin.

Periodizacija zgodovine

- a)
 - 1.) pred Kristusovim rojstvom;
 - 2.) po Kristusovem rojstvu;

- b)
 - 1.) delitev na 4 kraljestva – prerokovanja iz Biblije (izhaja iz Stare zaveze – Davidova knjiga):
 - 1. kraljestvo naj bi bilo Asirsko – Babilonsko kraljestvo;
 - 2. kraljestvo naj bi bilo Perzijsko kraljestvo;
 - 3. kraljestvo naj bi bilo Makedonsko kraljestvo;
 - 4. kraljestvo pa naj bi bilo Rimsko kraljestvo.Konec Rima naj bi pomenilo konec sveta. Ta nauk je imel velik pomen, kajti po padcu Rima je bilo potrebno dokazati, da Rim še obstaja, zato so se kot njegovi nasledniki oz. nadaljevalci rimske tradicije, ki so zadrževali prihod hudiča, predstavljali Bizantinsko cesarstvo, Frankovsko cesarstvo in posledično kasnejše tudi nemški cesarji.
 - 2.) delitev na 6 obdobj – ta obdobja se skladajo z obdobji človekovega razvoja (od otroštva do starosti). Vsako obdobje je posebej opredeljeno z eno svetopisemsko osebo. Vsaka sprememba je korak k smrti. Zadnje 6 obdobje je imelo začetek ob Kristusovem rojstvu tako se je pričelo štetje let, ki ga poznamo še danes.

Oblike srednjeveške historiografije

- 1. Glavna oblika srednjeveške historiografije je **SVETOVNA KRONIKA**. To je opis zgodovine od začetka pa do tistega časa, ko je pisec živel. Kronike so v zapisu navadno ohranjale časovno zaporedje dogodkov, poleg tega pa se kaže težnja po združevanju dogajanja v večje zaokrožene celote. Nastajale so z enkratnim, istočasnim opisom daljših razdobj, opisanih pod bolj enotnim vidikom. So predvsem razširjena oblika v poznejših obdobjih SV.

Začetnik svetovnih kronik je škof **EVZEBIJ IZ CEZEREJE** (260 – 339). Zgodovino je predstavil od rojstva Abrahama pa do l. 325 in pri svojem delu uporabljal tudi dokumente. Tak tip svetovne kronike so povzeli tudi drugi SV pisци.

SVETI AVGUŠTIN (354 – 430) je svoje poglede izrazil v delu *DE CIVITATE DEI* (O božji državi), kjer obračunava s poganskim Rimom in mu ne priznava nobene vrednosti. S tem delom postane utemeljitelj srednjeveške filozofije zgodovine.

Sam zgodovino deli na 6 obdobj, zaznamovanih s spopadi božje in satanove države, ki sta nevidni in se zato ne moreta poistovetiti s cerkveno oz. posvetno oblastjo. Na poslednji sodbi naj bi država svetlobe zbrala rešene, država teme pa pogubljenе. Avguštin je učil, da oblast, tako posvetna kot cerkvena, izvira od boga, če izpolnjuje svoje poslanstvo, da ljudi, zaznamovane z izvirnim grehom, privede v božjo državo. V nasprotnem primeru pa

postane orodje hudiča. Skušal je prikazati, kako naj izgleda oblast na zemlji, da bi bila v skladu s krščanstvom. Sam Avguštin pa ni mislil, da bo z propadom Rimskega cesarstva konec sveta.

Kasneje se je iz njegove filozofije razvila teza, da je duhovna oblast – papež nad posvetno, in da krščanska cerkev že na zemlji uresničuje božjo državo, vendar pa je ta teza vodila v konflikt.

Avguštinov sodobnik je bil **OROZIJ**, ki je napisal delo HISTORIAE CONTRA PAGANOS (Zgodovina proti poganom), kjer daje poenostavljen obrazec Avguštinove zgodovine. Za razliko od Avguština je Orozij mnenja, da je Rimsko cesarstvo zaščita krščanstva, in da njegov propad pomeni prihod Kristusa. Zagovarja tezo o obstoju 4 kraljestev – Asirsko-Babilonsko, Perzijsko, Makedonsko in Rimsko.

Zadnji velik sredozemski historiograf je bil **IZIDOR IZ SEVILE** (umrl 636). Na njegovo ustvarjanje je vplivala antika, poleg tega pa se ni pretirano ubadal s problemom Rimskega cesarstva, katerega naj bi ob propadu, po njegovem mnenju, nasledila Cerkev. Načelno zgodovinsko stališče je izrazil v enciklopedij ETIMOLOGIJE (Etymologie) – eno najbolj standardnih del – kompilaciji antičnih piscev.

Po njegovem mnenju je zgodovina del gramatike, govorništva, po umetniški plati pa naj bi bila poročilo očitcev. Naloga zgodovine naj bi bila, da piše resnico in preko primerov poučuje o dobrem in slabem, vendar zgodovina ni isto kot so miti in legende, katere je razlikoval od resničnih zgodovinskih dejstev. Pretekla dogajanja in interpretacije je prepisoval od starejših avtorjev. Zanj je bilo zgodovinsko pripovedovanje, pripovedovanje o tistem kar se je videlo in se ve, da je resnica.

BEDA VENERABILIS ČASTITLJIVI (673 – 735) je prišel iz Anglije in je bil prvi pisec svetovnih kronik za ljudstva S Evrope. Poleg običajnih področij (gramatika, retorika) se je ukvarjal tudi z naravoslovjem, govorništvom in preučevanjem zgodovine, ki naj bi bila zanj posebna disciplina, ki se ne more naslanjati na kompilacije del preteklih avtorjev. Napisal je delo HISTORIA ECCLESTASTICA GENTIS ANGLORUM (Cerkvena zgodovina Anglov), ki se odlikuje z zanesljivimi in številnimi podatki o političnih, cerkvenih in kulturnih razmerah v Angliji v 6. in 1/3 4.stol. Za pisanje dela je uporabljal dokumente in lastne zapise ter s takim načinom dela pripomogel k vzpostavitvi norm za pisanje v SV.

Svetovna kronika je dosegla svoj višek z škofom **OTONOM IZ FREISINGA** (1115 – 1158), ki je napisal tudi delo HISTORIA DE DUABUS CIVITATIBUS (Zgodovina dveh držav). V svojih delih se je naslanjal na Orozija. Božja država naj ne bi bila poistovetena s cerkvijo, vendar je Kristus na Zemlji dobil svojo državo – Cerkev. Mislil je, da je Nemško cesarstvo naslednik Rimskega cesarstva, in da je Rimsko cesarstvo zaščitnik cerkve.

V 13. stol svetovne kronike nekoliko nazadujejo, vendar v 14. stol. z začetki humanizma dobijo nove oblike.

2. Poleg svetovnih kronik pozna SV tudi **BARBARSKE KRONIKE** oz. **ZGODOVINE LJUDSTEV**, opis zgodovine barbarskih ljudstev, ORIGINES (origo - gentis – poreklo naroda). Od 6. stol. naprej nastajajo številne kronike, katerih pisci so duhovniki:
 - O GOTIH (**JORDANES** ok. l. 554);
 - O FRANKIH (**GREGOR IZ TAURSA** 538 – 594);
 - O ANGLIH IN SASIH (**VENERABILIS**);
 - O LANGOBARDIH (**PAVEL DIAKON** 8. stol.) – to delo je eno najpomembnejših srednjeveških pričevanj, katerega opis obsega tudi ozemlje današnje Slovenije.

Kronike pišejo tudi slovanski narodi (npr. kronika Čehov iz 12. stol.; Kuzma iz Prage – CHRONICA BOHEMORUM; kronika Bolonije).

3. **VITE** (življenjepisi svetnikov in vladarjev) so podzvrst biografskega načina podajanja zgodovine, ki je bil močno v veljavi v rimskih časih, od koder se je pod vplivom antičnih vzorov prenesel tudi v SV. Merilo kaj pride v opis od zgodovinskega dogajanja, je določeno po življenjski poti obravnavane osebe, ne pa po pomenu dogodkov samih. Tendanca pisca je seveda v korist obravnavane osebe.
- **ŽIVLJENJEPISI SVETNIKOV** – v glavnem gre za legende (skoraj nič ni zgodovinske resnice) oblikovane po ideološkem modelu. Pomembni so za začetek kritičnega zgodovinopisja. Opisi življenja in mučeništva svetnikov so se začela v 4. stol., po vzoru antičnih biografij. Vse vite so imele isti obrazec. Junak je bil lahko svet od otroštva ali pa je bil grešnik. K življenjepisu svetnikov moramo prišteti tudi viteško epiko. Življenje svetnikov bi sicer lahko izključili iz historiografije, ker ne vsebujejo niti kančka resnice, vendar so imeli prav ti življenjepisi pomembno vlogo pri nastanku historiografije.
 - **ŽIVLJENJEPISI VLADARJEV** so nastajali po naročilu vladarjev; poznan je npr. življenjepisi Karla Velikega – **VITA KAROLI**, ki ga je napisal **EGINHARD** (770 – 840). Eginhard je bil po vzoru Izidorja prepričan, da daje življenjepisu vrednost tisto kar je vladar sam doživel, zato je predhodne dogodke le prepisal in jih ni raziskal. Njegovi vzorniki so bili **SVETONIJ** – delo o življenju 12 rimskih cesarjev, **PLUTARH** in **SALUST**. Njegov prikaz je realističen, medtem ko nam njegovi nasledniki, ki se tudi ukvarjajo s pisanjem življenjepisov, zaradi pristranskosti nudijo slabši vpogled v življenja posameznih vladarjev.
4. **ANALI** – njihov nastanek je povezan s politično dejavnostjo in nekako predstavljajo najenostavnejšo obliko zgodovinskega zapisa. Nastali so iz velikonočnih tablic, v katere so cerkve in samostani iz leta v leto beležili posamezne dogodke. Tako so zapisovali imena uradnikov, vojskovodij, vladarjev, posebne naravne katastrofe in astronomske pojave. Kasneje se podatki širijo, tako da se njihov obseg približa kronikam. Anale so najpogosteje pisali redovniki. V poznem SV je analistika zaradi nazadovanja samostanov izgubila pomen. Anali so bili značilna oblika rimskega in srednjeveškega zgodovinopisja.
5. **GESTE (DOGODKI)** vsebujejo zapise tipičnih dejavnosti posameznih institucij in dejanj ljudi, predvsem iz višjih slojev, za razliko življenjepisov, ki obravnavajo vladarje, škofove in pomembnejše družine. Od življenjepisov se razlikujejo tudi po tem, da življenja osebe ne prikazujejo tako celovito. Za razliko od svetovnih kronik imajo vsa ta dela značaj lokalne zgodovine. Bralcu dajejo tudi podatke o gospodarstvu in družbi, nekatere pa povezujejo tudi s križarskimi pohodi **GESTA FRANCORUM** anonimni avtor 2/2 11. stol.

Poleg petih pomembnejših literarnih virov za SV pa seveda obstajajo še nekateri drugi viri, kot so to npr. listine, akti, urbarji, ustno izročilo in kasneje publicistični viri, kamor uvrščamo letake in častnike. Pred uporabo katerikoli literarnih virov pa je seveda pomembna uporaba literarne kritike na teh virih. Preko te kritike prvo preverimo, če vir ni falzifikat, kar pomeni, da je avtor zavestno napačno prikazal nek dogodek ali stanje, v sicer pristnem viru. **FALZIFIKATI** so tako viri, ki nastanejo v drugem času ali okoliščinah, kakor bi radi to sami po sebi predstavljali.

INTERPOLACIJA pomeni poznejši vrinek v pristni tekst, ki naj bi dodal novo vsebino, ali pa dal celotnemu besedilu neko posebno tendenco, ki jo v originalu ni.

GLOSE so vrinki, ki nameravajo besedilo samo pojasniti, ne pa mu dodajati nove elemente ali celo novo usmerjenost. Tekstna kritika je posebno sredstvo pri ugotavljanju interpolacij in pomeni primerjavo raznih redakcij vira in ugotavljanje v katerih redakcijah vira domnevno interpoliranega besedila morda ni.

LISTINE so na poseben način overljeni dokumenti pravnega značaja, ki urejajo pravne, največkrat lastninske odnose človeka do človeka. Njihov nastanek je pogojen predvsem s poznanjem pisave in nekaterih pravnih oblik. Listine se najprej pojavijo v antiki kot zapisi o pravnem stanju z »javno vero«, saj morajo o tem stanju pričati v zapisu navedene in podpisane priče. Do 13. stol. prevladuje predvsem oblika dokazilne listine, nato pa se znova uveljavi dispozitivna pečatna listina. Vsebinsko je

razporejena v ustaljenih oblikah, ki se dele v uvodni del, besedilo in sklep. Sestavni del listine so pečati, ki so jim služili v dokazilo pristnosti. Pri pečatih je pomembna oblika, velikost, način pritrditve in snov iz katere je pečat narejen. Listine so delno ohranjene v originalih, delno pa v prepisih, ki se dele na tiste s pravno veljavo in tiste, ki ob prepisu nimajo več pravne vrednosti.

Pomožna zgodovinska veda, ki se ukvarja z listinami se imenuje DIPLOMATIKA in naj bi pomagala zgodovinarju pri pretresu listin. Nastala je v 17. stol., ko so prvič odkrili masovne srednjeveške falzifikate latinskega gradiva. Kar se tiče listin iz merovinške dobe se predvideva, da je vsaka druga listina v celoti ali delno ponarejena. Državne pogodbe so posebne vrste listin, pri katerih nastanku sodeluje več pisarn. Za uveljavitev teh pogodb je potrebna obojestranska potrditev, ki praviloma ni istočasna.

AKTI so zapiski in dopisi, ki so nastali ob poslovanju predstavniških teles, uradov, ustanov ali podjetij, in ki podajajo potek dogajanja. Uspešna uporaba aktov je bila mogoča le v večjem kompleksu.

URBARJI so spisi, ki so jih sestavljale pisarne zemljiških gospodstev zaradi pregleda in koristi svojih posestev. Na naših tleh se pojavijo najprej v obliki KARTULARJEV in TRADICIJSKIH knjig. Pozneje pa nastaneta dva sistematična urbarialna popisa v zvezi z davčno regulacijo sredine 16. stol. in v zvezi s Terezijanskim katastrom sredi 18. stol. V Bizancu imajo podobno vsebino PRAKTIKI, v turški državi pa do konca 16. stol. DEFTERJI. V mestih so jim podobne računске in davčne knjige.

Pri USTNEM IZROČILU se avtorja ne more ugotoviti. Ohranja se tako, da z vsako generacijo prehaja na novega nosilca, ki izročilo praviloma nekoliko spremeni. Ti viri so bolj kočljivi in manj trdni, če je med dogodkom in časom zapisa prešlo daljše časovno obdobje, zaradi česar se je zamenjalo tudi več nosilcev tega sporočila.

Ena od oblik ustnega izročila so GOVORICE, ki jih pospešujejo določene razmere in krogi zaradi česar se hitro kvarijo oz. izkrivijo. Govoricam sorodne so ANEKDOTE in KRATKA REKLA.

PRIPOVEDKE so oblike ljudskega ustnega izročila (bajka, pripovedka, legenda) in so uporabne predvsem za spoznavanje kulturne stopnje na kateri so nastale. Pri tem je potrebno ugotoviti tudi pot do prvotne oblike pripovedke. Na tej poti je potrebno pretresti zgodnje srednjeveške in antične vire, ki so brez vsakega zadržka sprejemali elemente ljudskega izročila in izločiti »potujoče motive« in nato ugotoviti kje in kdaj so katere pripovedke nastale.

PUBLICISTIČNI VIRI se lahko delijo ne enkratne ali periodične vire in zavzemajo stališča do sodobnih dogodkov tako, da vplivajo na javnost. Ena izmed oblik publicističnih virov so LETAKI, ki so bili zelo razširjena oblika že v antiki, Grčiji in Rimu. Srednjeveška publicistika se je razvijala v dobi boja med sacerdocijem in imperijem zlasti v obliki pisem, teološko-filozofskih traktatov in pesmi. Najplodnejša doba za vire te vrste pa je bila doba bojev po letu 1848. Kot zgodovinski vir je uporaben le original ali njegova verodostojna kopija. Pri letakih je pomembna ugotovitev pisca, razširjenost vira in usmerjenost tistih, ki jim je bil vir namenjen. ČASNIKI, kot še ena oblika publicističnih virov, izhajajo javno, periodično in se pečajo z aktualnimi dogodki. Prvo obliko časnika dobimo že v času Rima, za zanesljivost vesti pa je pogoj svoboda tiska.

V 14. stol. se kažejo prvi znaki, ki nakazujejo HUMANIZEM. Ta v zgodovino vnese nekoliko sprememb, kot je npr. pojav zgodovine laikov v ljudskih jezikih. Tisto kar bistveno spremeni pogled na zgodovino pa ni le šibkost krščanstva, ampak tudi preko geografskih odkritij, nov pogled na svet.

V 14. in 15. stol. pride do pojava novih zvrsti:

- a) AVTOBIOGRAFIJE – Karel IV. in;
- b) MEMOARI – Piccolominij, kasneje tudi papež Pij II. (1405 – 1464).

Pojav humanizma in renesanse pomeni zaton za srednjeveško koncepcijo v historiografiji.

Značilnosti bizantinske historiografije

Bizanc se čuti nadaljevalca antične tradicije in to tako rimske kot grške tradicije. Z zgodovino so se ukvarjali visoki državni uradniki, dostojanstveniki in cesarji. Zgodovino pisali so imeli realen in kritični pristop do zgodovinskih dogodkov in virov, včasih pa so bili ponekod precej pristranski. Na bizantinskih tleh sta nastajali dve vrsti histografskih del. Prve so bile monografije, pisane v grščini, ki so bile namenjene za znanstvena dela in razprave v neki osebi ali predmetu, končni izdelki pa so bili namenjeni višjim slojem. Druga dela pa so bile kronike sveta, ki so bile podobne onim na zahodu. Bizantinsko zgodovino pisje se od latinskega razlikuje tudi po tem, da je bolj zaokroženo, ukvarja pa se tudi s spletom vzrokov in posledic.

Značilnosti bizantinske historiografije so:

- a) kritičen in realističen duh;
- b) pazljiva raba zgodovinskih virov in;
- c) zaznamovanje historičnih problemov – ta lastnost prekaša latinski zahod.

Bizantinska historiografija se ne zadovoljuje z opisovanjem, temveč na svoj način povezuje grško obliko in razvoj s krščansko tradicijo. V Bizancu krščanstvo ni nikoli izrinilo antičnih najdb oz. odkritij (npr. filozofijo, zgodovino, pravo) kot se je to zgodilo na latinskem zahodu. Bizantinski zgodovinarji so se zanimali predvsem za svoj čas in na realen način obravnavali vprašanja vzrokov in posledic nekega dogodka. Večkrat pa so se z zgodovino ukvarjali tudi politiki.

Za anale so v glavnem skrbeli redovniki, ki so zapisovali posamezne dogodke, ki so se dotikali njihovih samostanov, mnogokrat pa so delali tudi po naročilu vladarjev. V poznem SV je analistika, skupaj z nazadovanjem starih samostanov izgubila pomen. Anali so imeli vse do 18. stol. velik pomen na zgodovinarje.

Anali so nastajali in se večali leto za letom z zapisovanjem imen uradnikov, vojske, naravnih katastrof (suše, kužne bolezni, lakote, ...), posebnih astronomskih pojavov (kometi, sončni in lunini mrki, ...).

Bizantinska historiografija se začne s **PROKOPIJEM IZ CEZEREJE** (490 – 565), ki je v treh svojih delih opisal Justinjanovo vlado. Bil je tudi tajnik vojskovodje Belizarja. Dogajanja je opisoval preko svojih izkušenj, imel pa je tudi sposobnost književnega izražanja. Njegova dela so dragocen vir za njegov čas in za J Slované. S svojim pisanjem je postal vzor tudi drugim bizantinskim piscem v obdobju 11. do 14. stol., ki so pisali življenjepise cesarjev.

V istem času je živel tudi **IVAN MALALA IZ ANTOHIJE**, ki je poznan kot prvi pisec rodovniške krščanske bizantinske svetovne kronike.

Razcvet historiografije se je pričel s cesarjem **KONSTANTINOM VII. PROFIROGENETOM**, ki je napisal delo *DE ADMINISTRANDO IMPERIO* (O upravi cesarstva in dvornih ceremonijah), ki je pomembno tudi glede opisa J Slovanov.

MIHAEL PSEL (1018 – 1089) je bil državnik in filozof, ki je za obdobje od l. 976 do 1077 opisoval predvsem notranjo politiko države.

Z Pselom se do neke mere lahko primerja le **NIKITA KONIJAT**.

Še zgodovinarji: IVAN SKILIC, IVAN ZONARE.

V poznem bizantinskem obdobju do padca Bizanca je ustvarjal **NIKTOR GREGORA** avtor *RIMSKE ZGODOVINE*, ki je v svojem delu obdelal predvsem upravne in gospodarske probleme Bizanca.

Arabska historiografija

V evropskem SV arabska historiografija ni bila poznana. Gradila je predvsem na grški in židovsko-krščanski tradiciji ter se usklajevala z dodatki islamske kulture. Arabski zgodovinarji so bili politiki in drugi državni uradniki ter dostojanstveniki. Arabsko zgodovinopisje odlikuje kritičnost, ki jo doseže z dokazi in pričami oz. očividci.

Največji zgodovinar arabskega sveta je bil **IBN HALDUN** (14. in začetek 15. stol.), ki je v treh delih napisal zgodovino Arabcev, Perzijcev in barbarov, poleg tega pa je formuliral tudi svoje misli o zgodovini in družbi. Sam ni več želel pisati zgodovine vojn in vladarjev, temveč zgodovino družbe kot celote. Slaven je predvsem po prvem delu imenovanem PROLOGOMENA oz. arabsko MUKADEMA. Sam ni bil filozof. Prepričan je bil, da predmet zgodovine ni le zapisovanje dogodkov, ampak tudi iskanje vzročnosti. Potoval je po mnogih krajih v S Afriki in zbiral podatke. Njegov vpliv na Evropo je bil majhen, kajti takrat je Evropa prehajala v novo obdobje.

Prvi koraki k znanosti 16. – 18. stoletje

Humanistična historiografija

Obdobje humanizma in renesanse (od srede 14. stol. do srede 16. stol.) pomeni preporoditev antičnega duha in miselnosti. V SV je bil temeljni interes, ki je vodil SV historiografijo, kako zgodovina poteka po metodološki smeri od začetka. Humanisti pa so ta interes zanikali.

Srednjeveški ključni interes je bilo ohranjanje sveta kakršen je v resnici. Humanisti pa so si v nasprotju s srednjeveškimi krščanskimi ideali postavili novo stališče, interes in se zato zavzemali za spreminjanje sveta v korist človeka in se pri tem opirali na moč človekove osebnosti ter veljavnosti tostranega – zemeljskega življenja. Humanisti so trdili, da izobrazba omogoča spremembe. Z nastopom humanističnih idej je vedno več laikov postalo tudi zgodovinarjev. V renesansi je bila zamenjava poklica še bolj izrazita, saj zgodovinarji postanejo književniki, diplomati, publicisti in politiki. V humanizmu s tem nastopi sekularizacija historične misli.

Humanistični historiografi so evropski izobraženci, ki so kritično razpoloženi do verskih avtoritet, vendar ne zavrnejo brezpogojno krščanskih čudežev, ki se prenašajo s tradicijo. Za njih zgodovinski faktor ni pomemben. Zgodovina je za humaniste človeška dopustnost, ki se jo da racionalno pojasniti.

Značilnosti kritičnosti zgodovine so kritičnost do tradicije, avtoritet in kritični pristop do virov. Ena glavnih humanističnih dejavnosti, je da humanisti iščejo rokopise in jih zbirajo. Nato te rokopise kritično obdelajo in jih izdajo s številnimi komentarji, ki tekst nekoliko razložijo in občasno tudi popestrijo. Vendar pa humanisti za kritiko tekstov in odkrivanje avtentičnosti tekstov niso imeli enakih kriterijev oz. pravil in so se zato zanašali predvsem na lastno pamet. Na ta način so postavili temelje ERUDICIJI (obsežno in poglobljeno znanje s kakega področja; natančno ugotavljanje dejstev oz. da zbira in kritično ureja tekste in dokumente, kateri lahko pomagajo zgodovini) in FILOLOGIJI (veda o jeziku, književnosti in kulturi skupine narodov; veda, ki proučuje pisane spomenike, zlasti z jezikovnega in kulturnozgodovinskega stališča; latinščina, grščina), ki sta postali tudi dve glavni dejavnosti humanistov. S humanističnim filološkim oz. jezikovnim delom se je začela tekstna kritika, ki se je uveljavila kot metoda.

Humanisti ne govore več o cerkvah in religioznem življenju, ampak o političnih in državnih vprašanjih; zanimajo se za živi svet, takšen kakršen je in za možnost njegovega spreminjanja v korist človeka. Zato zgodovine niso več pisali redovniki in teologi. Za večino humanistov zgodovina ne obstoja kot samostojna disciplina, ampak je to tako kot v antiki, skladišče primerov.

Politična historiografija se razvije v Italiji. Zanje je značilno da izrazito idealizira antiko, ki jo posnema v metodi, stilu in kompoziciji. Za večino humanistov je zgodovina veja književnosti.

Naloga italijanskih zgodovinarjev-humanistov je bila, da podprejo moč svoje države. Njihova dela so postala sredstvo politične propagande, kateri so služile predvsem številne biografije vladarjev in njihovih prednikov.

Zgodovino so smatrali za književno zvrst. Cilj jim ni bil spoznavanje preteklosti, ampak književni užitek. Zanimali so se zgolj za pomembne osebe v političnem življenju, medtem ko jim za širše množice ni bilo mar (pomembna jim je bila elita). Politična historiografija je imela zelo pragmatično obeležje. Njihova dela so sredstvo propagande. Vendar se pri tem niso zadovoljevali le z nizanjem dejstev ampak so vse dogodke poskušali objaviti in razložiti. Pomembna je bila interpretacija. Vzporedno s historiografijo se je, predvsem na področju umetnosti, pojavila tudi biografija. Opisovali so življenja posameznih umetnikov. To je bil nekak zametek moderne historiografije kulture in umetnosti. Naloga erudicije je bila, zbiranje in kritično preverjanje tekstov, ki bi lahko služili zgodovinarju. Ker kritike virov niso poznali so izbirali tekste, ki so se jim zdeli najbolj verodostojni.

LONARDO BRUNY (1369 – 1444) je glavni predstavnik retorične italijanske historiografije, ki jo predstavi v knjigi ZGODOVINA FIRENC. To delo obsega 12 knjig in zajema časovno obdobje od začetka Firenc pa do l. 1404. Pri pisanju zavrne legende, nekritično prevzame način in stil iz antične historiografije. Zanj je zgodovina tragedija z junaki, ki so predstavljeni črno – belo. Delo Zgodovina Firenc pomeni začetek moderne historiografije. Kakor vsi ostali humanistični historiografi, tudi on razlaga dogodke s pomočjo spletk, ambicij in strasti. Ustanovil je prvo šolo, kjer je vplival na veliko humanističnih zgodovinarjev, ki so šli po njegovi poti.

Prvi erudit, ki je zbiral srednjeveške vire je bil **FLAVIJ BIONDO** (1388 – 1463), ki je bil arheolog in topograf antičnega Rima. Postavil je tudi načelo kritike virov:

- prvo načelo je VERJETNOST PODATKA;
- drugo načelo je ČASOVNA BLIŽINA vira od dogodka, ki ga opisuje.

LORENZO VALLA (1407 – 1457) je bil erudit in temeljit filolog. Naredil je analizo falzifikata KONSTANTINOVE DAROVNICE nastalega v 8. stol., ki naj bi predstavljal listino iz 4. stol. v kateri naj bi cesar Konstantin daroval papežu Z del Rimskega cesarstva s središčem v Rimu. Pri svoji analizi se je opiral na jezik in ugotovil, da latinščina uporabljena v darovnici ne ustreza klasični latinščini, ki se je uporabljala v 4. stol. Uporabil je humanistično – realistični renesančni pristop do listine (ni drugega dokumenta, ki bi pisal o tem; v pomoč mu je tudi filološka analiza, saj v listini najde izraze srednjeveške latinščine). Valla ni filološko kritiziral le srednjeveške, pač pa tudi antične tekste, ki so jih humanisti sicer imeli za svetinjo.

Sredi 16. stol. so se z reformacijo in protireformacijo ustvarili pogoji za kritičen odnos do zgodovine. Začel se je čas kopičenja znanja in zbiranja virov. Z zbiranjem prvih sporočil se na začetku ukvarjajo samostani, ki so hoteli zbrati vire in nato s pomočjo jezika in pomožnih zgodovinskih ved izločiti legende. ERUDICIJA – šlo je za raziskovanje ohranjenih rokopisov, naloga pa je bila vzpostaviti obliko besedila, ki je čim bližje obliki besedila, ki jo je tekstu dal avtor. Naloga erudicije je bila tako zbiranje in kritično prirejanje tekstov ter dokumentov. Namen erudistov je bilo samo delovanje velikih osebnosti v političnem življenju. Italijanski humanisti so v svoji interpretaciji še vedno ostajali na površju, saj je bil njihov interes opisovanje izključno zaključenih političnih dogodkov in vojn. Skušali so pojasniti dogodke, a so vzroke iskali v spletkah, ambicijah in strasteh političnih dejavnikov.

Vrhunec italijanske humanistične historiografije je dosežen z **NIKOLOM MACHIAVELLIJEM** (1469 – 1527) in **FRANCESCO M GUICCIARDINIJEM** (1438 – 1540). Na njiju vpliva predvsem italijanska stvarnost 15. stol.

Za Machiavellija je zgodovina izrazito pomemben poduk za politiko in ni nič več neko literarno delo; zanj in za druge italijanske humaniste je imela zgodovina pragmatični značaj. Interes države mu je nad interesom posameznika, ter strank. Država ima pravico, da lahko uveljavlja te interese. Zagovarjal je združenje Italije pod močnim vladarjem, kateremu poskuša določiti kakšne lastnosti in vrednosti bi moral imeti, v svojem spisu VLADAR. Kljub temu, da ima smisel za širše družbene razmere in ozadje, poskuša ločiti resnico in neresnico. Napisal je tudi bolj historično delo ZGODOVINA FIRENC. Machiavelli trdi, da je zgodovina delo velikih osebnosti. S svojo analizo je ugotovil, da gre pri gibanju zgodovine, tako za politične konflikte, ki pa so v bistvu socialni konflikti. Po njegovem mnenju ima zgodovina nalogo podpirati državo in lajšati vzgojo državljanov in vladarjev.

Podoben je bil tudi Guicciardini, ki je še bolj prekinil s tradicijo književnosti in govornišva. Skušal je pokazati kontinuiteto in povezanost medsebojnih pojavov. Z njegovim delom ZGODOVINA ITALIJE je

napisal prvo delo, ki ni ostalo v okviru ene italijanske mestne državice, ampak je zajel problematiko cele Italije.

Do sredine 16. stol. je humanistična historiografija že dosegla stopnjo na kateri je mogla nastati misel o metodologiji zgodovine kot predmeta posebnega poznavanja. Prvi jo je formuliral francoski humanist **JEAN BODIN** (1530 – 1596) [žan boden], ki je skušal najti gibalne momente (poskušal je postaviti koncepte), ki jih je iskal v naravnih okoliščinah, v katerih ljudje živijo (geografski pogoji, klima, ...). Ti dejavniki naj bi po njegovem mnenju delovali tudi na psihične lastnosti narodov. Napisal je delo **METODA ZA LAŽJE RAZUMEVANJE ZGODOVINE**, kjer je opozoril na potrebo po kritiki virov in njihovih piscev. Bil je tudi med prvimi, ki so opozarjali na geografske faktorje. Kot ostalim humanistom je tudi Bodinu cilj in smisel zgodovine v pragmatičnosti, političnosti, morali in estetiki. Novo pri njem je misel o zakonitosti pripovednega toka. Bil je prepričan, da pripoved predvsem teče v naravnem prostoru v katerem živijo ljudje. Podobno stališče kot Bodin imata tudi **MONTESQUIE** in **IBN HALDUN**. Sam je bil proti antični in srednjeveški koncepciji, da je zgodovina veja oz. panoga govornišva, slovnice, teologije ali filozofije. Njegovo delo pomeni korak na poti zgodovine kot samostojne discipline.

Prispevek Bodina je tudi ta, da je zgodovina zanj napredek, ter da se da opaziti nek zgodovinski tok, ki pa gre neprestano naprej.

Kritičnost v 17. stol. postane orodje za sodbo o resničnosti sporočila. Napredek erudicije je bil mogoč zato, ker je temeljil na kolektivnem in organiziranem raziskovanju, čemur je sledilo postopno ustvarjanje metod in tehnik zgodovinske znanosti, ki so svojo klasično podobo dobile v 19. stol. Največji podvig kritičnega izdajanja virov eruditske historiografije je začel jezuit **JEAN BOLLAND** v 17. stol. Pod njegovim vodstvom so začeli izdajati življenjepise svetnikov. Zbirko biografij so bolandisti končali v 19. stol. Njegov namen je bil osvoboditev življenjepisov skupka legend in tako nasprotovati humanistom in protestantom glede kulta svetnikov nasploh. S kritično analizo virov so skušali najti najstarejše vire ter preveriti njihovo avtentičnost in verodostojnost.

ZA VSO HUMANISTIČNO HISTORIOGRAFIJO JE ZNAČILNO IZRAZITO POVDARJANJE POLITIČNEGA MOMENTA.

V Franciji v 2/2 16. stol. zgodovina ni smo tip politike in institucij, ampak je zgodovina tudi zgodovina ljudi. Do 16. stol. je bila edina kritika, kritika po zdravi pameti. Problem te kritike je, da je nekaj verjetno, ni pa nujno, da je tudi resnično.

FILOLOŠKA KRITIKA: temeljni nauk pravi, da je treba najti originalno obliko tega teksta ali primerjati kateri izmed različnih opisov dogajanja so bližje resničnemu dogodku.

TEKSTNA KRITIKA je kritični pregled vsakega zapisanega poročila – dogodka, z namenom, da se ugotovi originalen tekst. V 17. in 18. stol. to raziskuje nizozemska šola klasične filologije. Rezultat te kritike je kritična izdaja virov. Pri tej izdaji morajo biti navedene glavne variante in vprašanje koliko je besedilo avtorjevo in kakšne vire je uporabil.

HISTORIČNA KRITIKA ugotavlja kateri izmed opisov je bližje resnici. Tu gre za sistematičnost, pretres virov in zanesljivost podatkov (razlikovanje od laži oz. kaj je v tekstih najbolj staro, avtentično) – ta korak je napravilo francosko zgodovino pisje v 17. stol. Nanjo imata velik pomen humanizem in reformacija. Zelo sistematično se loti kritike zgodovine Cerkev, skupina učenjakov pod vodstvom hrvaškega protestanta **MATIJE VLAČIČA** (1520 – 1575), ki izda **MHGDENBURŠKE CENTURIJE** (13 zvezkov). To delo naj bi bila zgodovina Cerkev s stališča protestantizma. V delu zavržejo rimske falzifikate, kar pa še vedno spada pod kritiko po zdravi pameti, okrepljeno z novimi argumenti. Temelj sta še vedno filozofija in teologija. Namen Centurije, je prikaz razvoja Kristusovega učenja skozi stoletja.

- **KOMPILACIJA** (lat.) pomeni delo sestavljeno iz virov, spisov ali knjig drugih piscev;

Vpliv reformacije in protireformacije na razvoj zgodovinske erudicije

Do začetkov resnične zgodovinske kritike pride tedaj, ko se dvom in polemika spremeni v iskanje kriterijev za različne resnice, ki so v virih samih.

V 16. in 17. stol. nastajajo obsežne zbirke zgodovinskega gradiva oz. virov. Npr. CORPUS BISANTINAE HISTORIA. Nastajajo novi slovarji, predvsem priročniki za grški in latinski jezik. Zgodovina se razvija v dveh izdajah virov:

- a) ACTA SANCTORUM nastala v Antwerpnu l. 1643. To delo postavi splošno načelo za presojo zanesljivosti virov (to načelo se prenese tudi v analizo Biblije). To načelo je potrebna zgodovinska kritika virov v ožjem pomenu, torej sistematičen pretres vrednosti virov glede zanesljivosti njihovih podatkov. To delo pomeni začetek oz. prvi prehod od polemike k zavračanju posameznih dokumentov in iskanje splošnih kriterijev (eden izmed prvih je zavračanje legend). Ta korak je napravilo francosko zgodovinopisje v 17. stol.
JEAN BOLLAND (1596 – 1665) [žan bolan] je znan po tem, da je za falzifikate proglasil vse merovinške listine njegovi privrženci se imenujejo bolandisti.
- b) V Parizu, pod vodstvom **JEANA MABILLONA** (1632 – 1707) [žana mabijona], ki je bil Bollandov naslednik, so francoski benediktinci sv. Mavra, ustvarili temelje pravil zgodovinske kritike – diplomatike. Za njihovim delom stojijo katoliške kongregacije napadejo katolike, kritični so le do SV manj do antike.
Mabillon je napisal delo DE RE DIPLOMATICA (l. 1681), ki pomeni začetek pomožne zgodovinske vede, poimenovane diplomatike, ki je veda o SV listinah. V svojem delu je sistematično obdelal kriterije po katerih je treba presojati pristnost listin. S tem je naredil korak k zgodovini kot znanosti, ki je postopno dobila tehnike dela, s katerim se ugotavlja zgodovinsko resnico.

Historična erudicija kot posebna disciplina

Erudicija je kritično zbiranje in ugotavljanje zgodovinskih dogodkov. Napredek erudicije je bil v 17. stol. mogoč, ker se je temeljilo na kolektivnem organiziranem institucionaliziranem raziskovanju. Že tedaj se je pokazalo, da je ta način dela potreben tudi v zgodovini in ne samo v naravoslovnih znanostih. Benediktinci in jezuiti so se z erudicijo lahko ukvarjali na ta način, da so uporabljali svoje bogate knjižnice in zbirke rokopisov. Velik vpliv teh del je raziskovalcem omogočil, da delajo v državnih, mestnih, cerkvenih in plemiških arhivih ter knjižnicah. Erudicija je postopoma ustvarjala metode in tehnike zgodovinske znanosti, katere so svojo obliko dobile v 19. stol. v Nemčiji. Naloga erudistov v 17. in 18. stol. je bila, da zbirajo zgodovinske vire in jih objavljajo. Pri tem so sistematično »zgradili« discipline, katere od začetka 19. stol. imenujemo POMOŽNE ZGODOVINSKE VEDE, brez katerih bi bilo raziskovanje zgodovine v starem in srednjem veku nemogoče.

PALEOGRAFIJA = veda o naravi in razvoju pisave;

DIPLOMATIKA = nauk o SV listinah;

NUMIZMATIKA = nauk o novcih;

SFRAGISTIKA = veda o pečatih;

HERALDIKA = veda o grbih;

GENEAPOLOGIJA raziskuje poreklo določenih družin in pomembnih osebnosti;

FILOLOGIJA = nauk o jezikoslovju.

Prvi eruditi niso imeli publike med bralci. Njihove razprave so bile namenjene predvsem zgodovinarjem in strokovnjakom. Plemiči in meščani so se zanimali samo za književnost, zgodovinske teme pa so želeli brati le v obliki romanov ali pa kot zbirko anekdot. Zgodovina je bila tedaj oddaljena od erudicije saj je bila le zvrst književnosti. Združevanje zgodovinarjev in erudicije je bil mučen in dolgotrajen proces zaključen šele v 19. stoletju.

Razsvetljenska historiografija

Spodbuda za velik miselni preobrat v zgodovinopisju v 18. stol. je prišla iz napredka naravoslovja (Kopernik, Newton). Čimbolj je ugotavljanje fizikalnih zakonov odstranjevalo pojasnjevanje pojavov z božjim poseganjem v vsakdanje življenje, tembolj se je pojavljalo vprašanje zakonitosti tudi pri preučevanju človeške družbe in preteklosti. Zato pa je bilo treba postaviti to preučevanje na širšo podlago, poleg politike in vojn je bilo treba zajeti še številne druge oblike človekovega življenja.

Razsvetljenska historiografija temelji na racionalistični filozofiji. Razvijala se je pod močnim vplivom **RENEA DESCARTESA** (1596 – 1650), ki je trdil, da je Bog dal ljudem razum, da bi spoznali zakone narave, ki jih je on sestavil. Z odkrivanjem teh zakonov, razum ustvarja znanost, katera omogoča človeku, da postane gospodar naravnih sil. Po Descartesu se znanost deli na več področij, vsa pa se reducirajo na matematiko. Zgodovina se ni mogla upirati na matematiko, zato jo je tudi preziral. Sam je smatral, da je zgodovina sled dogajanja in slučajnosti, katere pa se ne morejo razložiti.

Poleg Descartesa imamo še **WILHELMA LEIBNITZA** (1646 – 1716), ki je bil bolj naklonjen zgodovini. Izrazil je misel o kontinuiteti zgodovinskega toka. Po Descartesu je materija podvržena determinizmu a razum ostaja svoboden.

Racionalistična filozofija je vplivala na historiografijo oz. predvsem na erudicijo, saj je zahtevala temeljito analizo in zavračanje kultov ter magije.

Razsvetljenci trdijo, da je družbo možno na nek način obvarovati. Primerjajo jo s strojem, katerega vsak del ima svojo funkcijo; razumejo jo kot vsoto posameznikov, ki imajo svoje lastnosti, teže, interese. Na podlagi teh lastnosti, teže, interesov je možno formulirati zakone socialne mehanike in razložiti preteklost, ter odpreti pot taki družbi, kot si jo oni predstavljajo. Te misli se opirajo na teorijo **NARAVNEGA PRAVA**, ki je ideologija izhajajoča iz človekovega umnega bistva (ustrezala je človeškim zakonom ali človeški naravi). Razsvetljenci pravijo, da narava določa človeške lastnosti, pravice (svobodo, enakost, lastnino). Torej družba mora biti urejena, da je v skladu s človeško naravo. Naloga razsvetljenskih historiografov je bila, da opravičijo odpor buržoazije proti fevdalni družbi na temelju vse do tedaj poznanih izkušenj svetovne zgodovine.

Razsvetljenska zgodovina se ni ukvarjala s »čiščenjem« dokumentov in utrjevanjem dejstev. Tako kot humanistična historiografija poprej je imela izrazito pragmatičen značaj. Razsvetljenski zgodovinarji niso več cenili antike, kajti bili so prepričani v moč razuma, ki ne mara srednjeveškega praznoverja in slepega oboževanja antike. Historiografi tega obdobja so bili prav tako prepričani v nespremenljivost človeške narave. Širših slojev družbe niso jemali v obzir, ker so smatrali, da jim ne pripada nikakršna vloga, kajti vezani so bili na fizično delo.

Razsvetljenska historiografija se v različnih delih Evrope razlikuje. Njeni rezultati so bili odvisni od družbe v kateri je zgodovinar deloval:

FRANCIJA je politilizirana. Historiografija pomaga buržoaziji proti fevdalnemu sistemu;

VELIKA BRITANIJA: racionalizem tukaj ni imel političnega in socialnega značaja, ostal je filozofsko orientiran, ker je angleška buržoazija že dosegla svoje interese;

NEMČIJA: tu ni nobenega ostrega nasprotovanja v državi;

RUSIJA: zgodovinarji tu težijo k prosvetljenemu absolutizmu.

Razsvetljensko zgodovinopisje sodeluje v borbi proti fanatizmu, nevednosti, cerkvi kot fevdalni instituciji, vojni, praznoverju, ... Antika ni več cenjena. Preteklost za mnoge razsvetljence postane nesreča, zločin in neumnost. Po njihovem mnenju je SV zabloda, ki nasprotuje človekovi naravi. Interes usmerijo na vladarje, saj so zgodovinski pojavi po njihovem mnenju odvisni od velikih osebnosti; po tej logiki so civilizacije, države in religije rezultat od volje posameznikov. Njihova značilnost je nezgodovinski pristop in trditev, da je človeška narava nespremenljiva. ZGODOVINO

VIDIJO KOT REAKCIJO MED RAZLIČNIMI DRUŽBENIMI INTERESI. Pomembno je tudi, da je večina razsvetljenskih zgodovinarjev skušala ločiti tipično in splošno, od slučajnosti slučajnega posameznika.

Značilno za to obdobje je širitev tematskih sklopov, ki spadajo v zgodovinopisje (v dveh smereh):

GEOGRAFSKA ŠIRITEV je najstarejša širitev, ki zanimanje usmerja v izven evropski prostor in kulturo. Po teoriji razsvetljenskih zgodovinarjev, je prava zgodovina, svetovna zgodovina.

TEMATSKA ŠIRITEV: razsvetljenski zgodovinarji se ne ukvarjajo več smo s politiko, vojno in diplomacijo, ampak jih zanima tudi gospodarstvo, književnost, umetnost, znanost in družbeni problemi. Njihova kritika še vedno temelji na kritiki zdravega duha, torej na površni kritiki.

PRIPOVEDNA OBLIKA je veja književnosti in je namenjena zabavi. Racionalistično zgodovinopisje je še vedno povezano z zgodovino in s filozofijo (ni več politike in govorov). Racionalistični historiografi se pri pisanju svojih del niso obračali k počutju, občutkom in domišljiji bralcev. To je bila zgodovina katero so pisali racionalisti za racionaliste.

FRANÇOIS VOLTAIRE (1694 – 1778) je bil vzor razsvetljenskim historiografom. Bil je tudi slavni francoski filozof, književnik in klasični utemeljitelj razsvetljenskega filozofskega zgodovinopisja. Ukvarjal se je z vsemi problemi, ki zanimajo tudi sodobnega zgodovinarja. S svojim delom je izkopal temelj svetovni zgodovini, uvedel pa je tudi pojem »filozofija zgodovine«. Napisal je dve pomembni deli za zgodovinarje:

- a) **STOLETJE LUDVIKA XIV.** (l. 1739), je delo v katerem je skušal podati sliko različnih področij družbenega življenja (kultura, vojne, politika, dvor, ...), poleg tega pa je to prvo poročilo o celokupnem življenju v eni državi;
- b) **ESEJ O OBIČAJIH IN DUHU NARODOV** (l. 1754), kjer skuša prikazati vsa kulturna središča in področja.

Voltaire je opravičil svoje optimistično pričakovanje, da bodo vladarji po vsem svetu pod vplivom razsvetljenega absolutizma razširili svetlost razuma na vsa področja – v znanosti, ekonomiji in duhovni kulturi. Zato je bil Voltaire naklonjen vladanju Ludvika XIV.

Voltaire opusti kronološki tip pisanja. Opusti tudi natančne opise politike, saj ga ne zanimajo več senzacije in dvorne spletke, ampak skuša izluščiti tisto, kar je tipično za politika. Iz pisanja je izključil tudi božjo previdnost. V principu razlaga, da je človekova narava nespremenljiva. Gonilna sila zgodovine je zanj volja vladarjev, duh časa in narodov. Bil je predstavnik bogate buržoazije zato je tudi hotel ohraniti absolutno monarhijo. Erudicije ni upošteval, zato njegova kritika ni posledica sistematične metode, ampak je posledica duha. Njegova zgodovinska kritika je bila slaba, njegova poročila pa pogosto površna in napačna.

Zahteval je, naj bo težišče zgodovinopisja v proučevanju zgodovine civilizacije in kulture. V praksi se je zahteva prebijala le počasi, in še to predvsem tako, da so pričeli dodajati obravnavanju dotedanje zgodovine kot poseben del še pregled znanosti, šolstva in umetnosti.

V smeri združitve sinteze in erudicije je naredil korak naprej angleški zgodovinar **EDWARD GIBON** (1737 – 1794). V svojem delu **ZGODOVINA PROPADANJA IN PADEC RIMSKEGA CESARSTVA** se je Gibon izčrpno ukvarjal z rezultati in metodami filologov in eruditov, da bi odgovoril na vprašanje, zakaj je nastala antična družba, s katero se je racionalistična filozofija 18. stol. čutila povezavo z barbarstvom SV. Ukvarjal se je predvsem s problemi vojne in uprave.

CHARLES DE SECONDAT MONTESQUIEU (1689 – 1755) se je zavzemal za omejevanje kraljeve oblasti. Raziskoval je politične institucije, njihov razvoj in poreklo ter politično oblast. Te fenomene je dojemal kot del celote. Trdil je, da so državne institucije podvržene obćim zakonom, ki pa so odvisni od božje volje in razuma.

Ločeno od razvoja razsvetljenstva pa je deloval italijanski filozof **GIAMBATTISTA VICO** (1668 – 1774), ki je bil učitelj v Neaplju in nasprotnik kartezijskega ahistorijskega racionalizma. Človek po njegovem mišljenju ustvarja zgodovino in jo tudi spozna. Ni se zanimal le za politično zgodovino,

ampak tudi za duhovno in materialno sfero človeka. V delu *PRINCIPI NOVE ZNANOSTI* (l. 1725) je smatral, da ima vso človeštvo isto pot v težnji, da izboljša svojo usodo.

Razsvetljenska historiografija se je v Nemčiji razvijala pod vplivom francoskega in angleškega vzora. Svoj vrhunec je dosegla z **ARNOLDOM HEERENOM** (1760 – 1842), ki je bil učenec Montesquiea in angleškega političnega ekonomista Adama Smitha. Heeren je bil ekonomski zgodovinar, ki je raziskoval kako človek zadovoljuje svoje materialne potrebe in kako to vpliva na politične prilike. Ukvarjal se je s starim vekom in z zgodovino evropskega državnega sistema.

Poleg ekonomske zgodovine se je v Nemčiji 18. stol. pojavilo tudi raziskovanje družbenih struktur. Začetnik tega je bil **JUSTUS MÖSER** (1720 – 1794), ki se je ukvarjal tudi z pisanjem zgodovine svojega mesta OSNABRÜCKA. Bil je nasprotnik razsvetljenstva; rešitve ni videl v razsvetljenem vladarju, ampak v svobodi in sigurnosti kmetov. Uvedel je predvsem novosti v kritiki virov.

JOHANN JOACHIM WINCKELMANN (1717 – 1768) je napisal delo *ZGODOVINA UMETNOSTI ANTIKE*, kjer je zapustil oz. opustil dotedanji pristop k umetnosti, kateri je bil sestavljen v zbiranju biografij umetnikov. Na umetnost je gledal, kot na pojav, ki je podvržen zgodovinskemu toku. Preučeval je razna področja življenja starih Grkov pod vplivom klime, na njihovo družbo in književnost.

JEAN JACQUES ROUSSEAU (1759 – 1805) je govoril s stališča nižjih slojev in ne več buržoazije kot razsvetljenci. Bil je predhodnik romantike in se je bolj obračal k občutkom kot pa razumu.

Slavni pesnik **FRIDERICH SCHILLER** (1759 – 1805) je bil tudi profesor zgodovine. Raziskoval je osvobodilna gibanja v preteklosti.

Znanstvena historiografija se je v Rusiji pojavila v zvezi z družbenimi spremembami, katere so povzročile reforme Petra I. **VASILIJ NIKITIČ TATIŠČEV** (1686 – 1750) je bil prvi, ki je napravil periodizacijo ruske zgodovine, seveda glede na to katera je bolj odgovarjala političnemu idealu absolutne monarhije in interesom plemstva. Zgodovinske pojave je pojasnjeval s psihološkimi motivi in vidiki osebnosti. Zgodovino je razumel kot napredovanje razuma in razsvetljenstva.

NIKOLAJ MIHAJLOVIČ KARAMAZIN (1766 – 1826) je s svojim delom *ZGODOVINA RUSKE DRŽAVE* v 12 zvezkih, močno vplival na plemiške historiografije in na kulturno atmosfero.

Doba tradicionalne zgodovine – 19. stoletje

Vpliv nemške idealistične filozofije na zgodovinopisje

V 19. stol. je vloga zgodovine v družbenem življenju močno narasla. Pod vplivom nemške idealistične filozofije se je pojavila ideja HISTORIZMA. To naj bi bila smer, ki je nastala v odporu proti racionalističnemu razumevanju razsvetljencev o nespremenljivi človekovi naravi in o naravnem pravu človeka, da je svoboden. Pride do novega razumevanja, ki smatra, da je svet gibljiv in spremenljiv. Idejo o večni človeški naravi zamenja ideja o spremenljivosti človeka in njegovega ustvarjanja v zgodovini. V tem času se zgodovina zelo razvije in se oblikuje kot znanost s svojo sistematično tehniko raziskovanja. Še vedno pa je pod močnim vplivom vladajoče ideologije.

Za razliko od idealističnega historicizma, za katerega so prava stvarnost ideje, se naturalistični, marksistični historicizem nanaša samo na resničnost. Marx govori, da pozna samo eno znanost, to je znanost o zgodovini, katera predpostavlja genetični pristop k raziskovanju vse družbene resničnosti. Zgodovina je dobila pomembno vlogo v meščanski družbi. Sam razvoj zgodovine je odražal vse velike tendence evropske misli v 19. stol. (npr. ideologije nacionalnih integracij, romantizem, liberalizem in konzervativnost, samozadovoljnost buržoazije na oblasti ter marksizem). Do začetka 19. stol. so se klasične zgodovinske metode konstituirale. Šele v 19. stol. so podatki, ki jih je zbrala erudicija, postali predmet znanstvenega spoznavanja in temelj raziskovanja zgodovinskih pojavov.

V razširjanju horizonta zgodovinarjev so odločilno vlogo odigrale lingvistika in arheologija, kateri sta v 19. stol. naredili prodor zgodovinske znanosti v daljno preteklost, izven dotedanjega omejevanja na evropsko kulturo in Malo Azijo. Arheologija je omogočila novo koncepcijo o zgodovinskem pričevanju; dokazala je, da ne samo pisni dokumenti, ampak vsak ostanek človeške dejavnosti lahko da poročilo o življenju človeka iz preteklosti. Poleg tega je arheologija tudi ustvarila novo disciplino PRAZGODOVINO, katera je omogočila povsem nove poglede na razvoj človeštva. Zgodovina je razširila svoj interes na preteklost vseh kontinentov. Mnogi slavni zgodovinarji 19. stol. so bili bolj književniki in politični publicisti, kot pa zgodovinarji.

JOHANN GOTTFRIED HERDER (1744 – 1803) je tako kot pred njem že Voltaire uporabil pojem filozofije zgodovine, vendar je bil on prvi, ki je smatral njeno problematiko za predmet posebne discipline. Vedel je, da ima vsaka zgodovinska struktura svoj pomen, in da se mora opazovati kot celota ter tolmačiti iz njenega zgodovinskega toka, vendar ne na temelju abstraktnih, apriornih shem.

Gonilne sile zgodovine je videl v zunanji naravi. Zgodovina se po Herderju bere v medsebojnih odnosih človeške in zunanje narave, v možnostih, da ljudje izpolnjujejo svojo humanost v danih naravnih pogojih. Razume tudi, da ima vsako zgodovinsko obdobje (perioda) svoj pomen.

Po Herderju vsi narodi sodelujejo v gradnji in ustvarjanju idealov humanosti, ker ima vsak narod od svojega boga dano poslanstvo, ki ga more izpolniti. Pravzaprav so bile lastnosti različnih narodov gonilna sila svetovne zgodovine. Postavil se je nasproti prepričanju razsvetljencev, da je preteklost nerazumna – neumnost.

Po njem se vsak narod razlikuje od naroda kot oseba od osebe. Vendar originalnost in individualnost vsakega naroda ni odvisna od fizičnega okolja, kakor so to mislili razsvetljenci. Lastnosti posameznih narodov so prirojene, izvirajo pa enkrat za vselej od Boga danega duha narodov. Smatral je, da so vse vrednote in spoznanja zgodovinsko vezani, ter enkratni in neponovljivi. V 19. stol. je Herder dal temelj karakterističnemu gledanju nemške zgodovine.

Postavil je tudi teorijo, da si vsak narod zasluži pozornost zgodovinske analitike in ima pravico do eksistence – obstoja. S to svojo teorijo je postavil možnost nacionalnim gibanjem oz. začetkom modernega nacionalizma.

Smisel in vpliv za utrjevanje ideje o zgodovinskem gibanju je dal filozof **IMANUEL KANT** (1724 – 1804). Trdil je, da so ljudje podvrženi državi, da ne bi propadli v borbi divjih strasti. Poleg tega je dejal, da naj bi bila osnovni predmet raziskovanja država, saj naj bi človeštvo lahko le tu napredovalo. Smatral je, da bi država, ki ji uspe združiti nacionalne interese človeka, lahko bila osnovni predmet zgodovinskega raziskovanja. Poudaril je, da je spoznanje in pričevanje o preteklosti potrebno združiti s spoznanjem, da se človeštvo stalno giblje in spreminja, in da je to gibalno družbe. Na zgodovino je gledal kot na proces, ki vodi k kulturi in svobodi človeka. Pojave je Kant poskušal pojasniti s pomočjo njihove zgodovine.

GEORG WILHELM FRIEDRICH HEGEL (1770 – 1831) je zaokrožil misli Kanta in njegovih naslednikov v svojem filozofskem sestavku v katerem je poskusil prikazati zgodovinski razvoj kot svetovnega duha po poti dialektičnih stopenj. V zgodovini je videl zakonit proces, v katerem vsako razdobje predstavlja pomembno stopnjo v razvoju človeške družbe. Prepričan je bil, da se zgodovina uresničuje v zgodovini naroda (državi) in zavesti o svobodi. Zavračal je misel, da je zgodovina nesmiseln kaos sprememb ali gibanje v krogu. Poudaril je, da je zgodovinski proces tisti, ki stalno napreduje. Po Heglu se proces spoznanja svobode izraža v toku dejavnosti ljudi, kateri težijo po zadovoljevanju svojih potreb.

Tako kot za Kanta, je tudi razvoj države po Heglu osnovna vsebina zgodovine. Za razliko od Herderja, kateri je smatral, da se prav v slovanskih narodih skriva gonilna sila bodočega razvoja kulture in svobode. Hegel je zanikal slovanskim narodom kakršnokoli zgodovinsko vlogo. Za Hegla je torej očitno nasprotovanje med njegovim filozofskim sistemom in resničnim zgodovinskim razvojem, ki se dviguje na stopnjo načela tako, da vse kar v tem sestavku ne odgovarja, je bilo enostavno izločeno iz njegove zgodovinske interpretacije. Hegel je zakonitost videl samo v razvoju duha, zato Heglova filozofija ne more pojasnjevati – razlagati resnično zgodovino, ker za njega ni, za razliko od Marxa, človeška praksa osnovno gibalno zgodovine, ampak samo ustvarjanje absolutnega duha.

V skladu z realnostjo nemškega prostora je videl idealen sistem v monarhični ureditvi, ki naj bi predstavljala povezanost religije, umetnosti, znanosti, ... Temelj človeštva je videl v nastanku države, zato mora biti tudi temelj zgodovinske analize, analiza države in njenih pravih oblik. Zanj je pomembno raziskovanje narodov, ki so imeli državo in vojsko, ostali narodi pa mu niso aktualni. S tem je začel delitev na zgodovinske in nezgodovinske narode, ki se vleče še vse v 20. stol.

Osnovno učenje nemške idealistične filozofije je neposredno povezano z raziskovalno prakso zgodovinarja in ustanovitelja filologije **WILHELMA HUMBOLDTA** (1767 – 1835). S svojimi predavanji na Berlinski akademiji je formuliral temeljne predpostavke nemške realistične zgodovine 19. stol. Učil je, da morajo imeti naravne in zgodovinske znanosti različne metode. Da bi zgodovinar lahko razumel življenje, mora s pomočjo kritične metode in vladajoče ideje povezati posamezna dejstva v logično celoto in jo spoznati v notranjem bitu. Poudarjal je, da mora proces preučevanja preteklosti imeti tri faze:

1. zbiranje zgodovinskega materiala;
2. kritično raziskovanje zgodovinske resnice in;
3. njena ugotovitev s pomočjo idej.

Tako kot ostali filozofi je tudi Humboldt poudarjal pomen naroda in držav v zgodovini.

JOHANN GOTTLIEB FICHTE je najbolj poudarjal trditev, da filozofija zgodovine postaja vedno bolj abstraktna stvar – shema; iz tega sledi, da se filozof ne želi ukvarjati z resničnimi zgodovinskimi dogodki. Sam je bil prepričan, da je zgodovinar lahko samo pripovedovalec posameznih preteklih dogodkov.

Idealistični zgodovinarji so imeli interes izključno za pomembne osebe, pisce in državljane, kateri so formulirali ideje. Oni se niso ukvarjali z družbenimi sloji. Še pod vplivom idealistične filozofije je historiografija namenila pozornost na protestantizem in protireformacijo. Idealistična filozofija je vzbudila razcvet genetične zgodovine s tem, da je močno vplivala na končno združenje zgodovinske interpretacije in njenega genetičnega načela z erudicijo.

Pomen romantične historiografije v Nemčiji

Prišlo je do spora med meščanstvom in zagovorniki fevdalizma. Nemška romantika je bila v bistvu odgovor na Francosko revolucijo, pomenila pa je tudi odpor proti meščanstvu, beg v svet čustev in ohranjanje fevdalne tradicije. Zgodovino so razumeli kot mirni proces, ki izključuje reforme in revolucionarne spremembe. Zgodovinopisje se ponovno začne spreminjati v književno zvrst. Niso se ukvarjali z važnimi zgodovinskimi dejstvi. Preteklost so razumeli kot nekaj poetičnega in eksotičnega, izginil pa je tudi kritičen duh. Romantična historiografija doseže vrh med 20-timi in 40-timi leti 19. stol.

Tako kot v razsvetljenstvu, tudi v romantiki historiografija ni imela povsod enakih značilnosti, ki so bile odvisne od strukture – zgradbe družbe in od političnih priložnosti v posameznih državah. Zanimanje za zgodovino se je povečalo pod vplivi nemške romantike. Zgodovina v 19. stol. je pod vplivom romantike, v nemškem in slovanskem prostoru, postajala močan element nacionalne potrditve. Negativna plat tega je bilo potrjevanje superiornosti in zgodovinsko ispričanje državotvornosti. Romantična historiografija je dosegla vrh med 20-timi in 40-timi leti 19. stol.

V romantičnem arhivu lahko spremljamo spor med revolucionarnimi težnjami, da se uvedejo v življenje meščanske družbe, nacionalno osvobajanje in združevanje ter kontrarevolucionarna poskusa, da se reši fevdalizem, v najboljšem primeru določen po usklajevanju tradicije in novih priložnosti. V Angliji in Franciji je narodno združevanje bilo doseženo že prej, fevdalizem je bil odstranjen, vrsta političnega režima se je zapisala v ustavo, na oblast je prišla buržoazija (v Angliji skupaj s plemstvom – aristokracijo), potem ko je bila odstranjena reakcija. Zato so bili zgodovinarji meščanski liberalci, od katerih so nekateri še vedno bili nosilci razsvetljenske tradicije, drugi pa politični in sentimentalni pripovedovalci. V drugih državah, kjer nacionalno združevanje še ni bilo doseženo, je bila naloga romantične historiografije popolnoma drugačna. V Nemčiji so v družbi prevladovali fevdalizem in aristokracija. Buržoazija tu še ni imela nobene vloge, kajti politični režimi so bili absolutistični. Zato so se nemški

zgodovinarji ukvarjali bolj z vprašanjem narodnega združevanja, kakor pa z obliko ali z organizacijo družbe. Po francoski revoluciji je romantika povzročila renesanso SV, katera je služila tudi fevdalni reakciji.

Nemška romantika je bila odgovor na francosko revolucijo, ki je s sabo prinesla razočaranje nad jakobinsko diktaturo in Napoleonova osvajanja, kar je povzročilo splošen odpor proti meščanski družbi. V okviru nemške romantike se je razvila ideja reakcionarnega histori(ciz)ma, to je razumevanje o neprekinjeni vrsti pojavov v enem narodu in državi, o nezmožnosti menjanja prejšnje tradicije, katero je ustvaril DUH NARODA, ki je glavna gonilna sila zgodovine.

Ne samo v Nemčiji, ampak tudi v Franciji, Angliji in tudi drugje se je romantična občutljivost navdušila z odgovorom ROUSSEAU, ki je postavil občutek na prvo mesto in rekel, da je emocija – čustvenost pomembnejša od razuma.

WALTER SCOTT slavni književnik in nemški romantični pesniki, so s svojim vplivom pomagali ponovnemu spreobračanju zgodovine v literarno vrsto. Romantiki so preteklost hoteli prikazati plastično in privlačno, da bi izgledala kot sedanost. Videli so samo zunanjo obliko – farso človeka in njegovo okolico, katero so hoteli vse bolj slikovno opisati.

HISTORICIZEM je način družboslovnega mišljenja, ki pojasnjuje družbene pojave in procese iz njihovih zgodovinskih pogojev. Poudarja enkratnost zgodovinskih pojavov, ne zanima pa se za zgodovinsko dogajanje kot dialektiko občin družbenih – družboslovnih zakonitosti in njihovih posebnih, ter posameznih, konkretnih pojavnih oblik.

HISTORIZEM je zgodovinska veda o spremembah v prostoru in času, ki zadevajo človeka.

Liberalna in romantična historiografija v Franciji in Angliji

Po propadu Napoleona, so se v času ponovne Burbonske zasedbe prestola (1815 – 1830) ideologije romantike nadaljevale. Prisotne so bile tudi plemiške reakcije s pobijanjem idejnega nasledstva razsvetljenstva in francoske revolucije. Naleteli so na oster odpor predstavnikov liberalne buržoazije, kateri so se poslužili zgodovine, da opravičijo svoja stališča. Glavno politično in zgodovinsko vprašanje okrog katerega se je odvijala vojna je bila francoska revolucija. Tako se je pojavila francoska liberalna zgodovinska šola. Nekateri zgodovinarji so bili v Franciji še vedno prežeti z idejami razsvetljenstva, katere so skušali prilagoditi spremembam po francoski revoluciji. Tako kot Voltaire in Montesquieu so tudi oni gledali na svet z očmi bogate buržoazije. Za razliko od svojih predhodnikov so slavili buržoazijo, katera je prišla na oblast po l. 1830. Njim je to pomenilo, kot da je s tem zgodovina že zaključena. Liberalni zgodovinarji so bili politiki in publicisti, kateri so branili oblast bogate buržoazije, z zgodovinskimi argumenti pa so nadaljevali spodbijanje fevdalizma. To je bilo izrazito pragmatično zgodovinopisje, ki je dajalo poduk in opravičila.

Liberalni zgodovinarji so se ukvarjali z razrednim bojem med buržoazijo in plemstvom. Francoski liberalni zgodovinarji so se v glavnem naslonili na politične probleme iz preteklosti in vso pozornost posvetili ustavni zgodovini zahodne Evrope. Vzor jim je bil angleški parlamentizem, saj so bili prepričani, da se lahko uveljavi tudi drugod. Dobre lastnosti človeške narave so liberalci videli edino v izobraženem meščanstvu. Zgodovinarji so bili izvrstni pisci, njihovo pričevanje pa je bilo toplo in pristno.

Predstavniki francoskega liberalizma:

AUGUSTIN THIERRJ (1795 – 1856) je bil prvi francoski zgodovinar, ki je s svojim delom zastopal teorijo RAZREDNEGA BOJA, kot gonilne sile zgodovinskega razvoja. Smatral je, da se zgodovina razrednega boja med plemstvom v Franciji in tretjim stanom začne že z germanskimi osvajanji (to je z nasprotovanji med Franki in staroselci Goti – Romani). Svojo teorijo je prenesel tudi na zgodovino religije z

opisovanjem spora med Anglo-Sasi in Normani. Imel je malo smisla za reševanje zgodovinskih problemov, čeprav je pri svojem raziskovanju uporabljal tudi dokumente. Bil pa je izvrsten pripovedovalec – saj je po njegovi zaslugi postala zgodovina v Franciji modna.

FRANÇOIS GUIZOT (1787 – 1874) je tako kot Thierj, tudi on skušal dokazati, da je zgodovina Francije pravzaprav razredni boj zmagovalcev in poražencev, Frankov in Galcev – Romanov, ki je trajal 13. stoletij. Od ostalih liberalcev je šel s svojim pristopom še dlje do ozke politične zgodovine. Bil je racionalistični zgodovinar Voltairove šole. Guizot je bil učenec razsvetljencev, cilj pa mu je bil, da postavi in reši probleme.

FRANÇOIS MIGNET (1796 – 1884) in **ADOLPHE THIERS** (1797 – 1877) – minister julijske monarhije Luja Filipa in Pariške komune. Oba sta pisala zgodovino francoske revolucije. Prepovedala sta tok dogajanja in se sploh nista spuščala v soočenje pojavov. Mignet je pozornost uperil v dokumentacijo, Thiers pa je bil tipični publicist.

Edini pravi zgodovinar romantike v Franciji je bil **JULES MICHELET** (1798 – 1874), ki je sam postal mit med Francozi. Tudi sodobni francoski zgodovinarji ga cenijo zaradi njegovega demokratičnega pristopa k zgodovini in zaradi pozornosti za vsa področja družbenega življenja. Ustvarjal je pod vplivom nemške romantike in idealistične filozofije Herderja.

Od začetka je bil tudi sam liberalec, vendar je že v 40-tih letih sprejel buržoazno-demokratično gledanje oz. stališče, da bi postal republikanec, kateri je sanjal o bratski in skupni borbi vseh narodov Evrope. Zelo je cenil Herderja, zaradi njegovih etničnih norm. Prepričan je bil, da je bila gonilna sila revolucije »DUŠA« francoskega naroda, ki ga je izredno poveličeval. O francoskem narodu je trdil, da ga predstavljajo obrtniki in mali trgovci, ki so v njegovih očeh živeli pošteno in niso vedeli za luksuz. Ta narod je bil za njega homogen. Kmetom je namenil zelo malo pozornosti, saj mu je bil narod isti tako v mestih kot na vasi. Bil je bolj pesnik kot zgodovinar z racionalnimi cilji. Bil je dober pripovedovalec, saj je vsakega bralca znal prepričati v svoj začarani svet preteklosti.

V 2/2 19. stol. je bila angleška historiografija na nižji stopnji od francoske in nemške, ker je bila meja še vedno književnost, katero so beležili politični dogodki v času vzpona VB, kot gospodarsko najbolj razvite države sveta. Historiografija je služila političnemu boju konzervativnih torijcev in liberalnih vigovcev. Tako kot torijci in vigovci so bili oboji nasprotniki odločilnih sprememb, ker so se bali aktivizacije širših slojev, naroda. Osnovni pečat je angleški historiografiji dala vigovska smer, ki je najbolje odgovarjala potrebam industrijske buržoazije.

Romantični književnik **WALTER SCOTT** je vzbudil interes za preteklost. Nemški romantični filozofi in zgodovinarji so vplivali na interes angleške javnosti za srednjeveške vire, jezik in literaturo.

THOMAS BABINGTON MACAULAJ (1800 – 1859) je bil vigovski zgodovinar, publicist in politik. Svoj uspeh pripisuje angleški ustavi, ki je bila vzor meščanstvu in mnogim absolutističnim državam.

THOMAS CARLYLEA (1795 – 1881) je bil ostri kritik buržoazije, katera se je odrekla svojim idealom zaradi profita in fizičnih užitkov. Bil je prepričan, da človek prihaja do spoznanja z oživiljanjem in domišljijo, ne pa z logičnim razsojanjem. S svojim **METAFIZIČNIM KULTOM JUNAKOV** je dvignil duhovni svet do absolutnega. Svojo slavo je dosegel s svojo zgodovino francoske revolucije, z dramo človeških motivov in strasti, katera nima značaja zgodovinskega dela, saj avtor ne pozna osnovnih virov. Imel je velik vpliv na številne zgodovinarje, kateri so na različne načine smatrali, da so ideje velikih osebnosti osnovana gonilna sila zgodovine.

Združevanje zgodovinske erudicije in genetične zgodovine

Nemška romantična kritična idealistična šola nastane pod vplivom nemške kritične filozofije, ki skuša združiti pozitivno tradicijo. Zgodovina se izloči iz književnosti, zgodovinpisje pa se označi kot veda, ki spoznanja o zgodovini črpa iz metod. Glavna predstavnik sta Niebuhr in Ranke.

Razvoj zgodovine v znanstveno disciplino je potekal v dveh delih. Na eni strani so ERUDITI pripravljali kritična izdajanja virov in s tem v zvezi napravili pomožne zgodovinske vede; na drugi strani pa je večina zgodovinarjev opisovala zgodovinska dejstva v glavnem na temelju slučajnih, nepreverjenih sporočil.

Plodni rezultati povezovanja erudicije in zgodovinske analize so vidni že pri **GIBONNU** in pri **MÖSERJU**. Dokončno je bil ta proces dokončan šele v 1/2 19. stol. z deli nemških zgodovinarjev **GEORGA NIEBUHRA** in **LEOPOLDA RANKEA**, katera smatramo za prve mojstre tradicionalnih oblik naše znanosti. Te klasične metode zgodovinske znanosti so bile zgrajene v glavnem za politično zgodovino.

Historiografija humanizma, razsvetljenstva in romantike, je imela v glavnem pripovedni in pragmatičen značaj. Zgodovina je v Nemčiji postala disciplina, ki je izrazito vplivala na razvoj duhovnega življenja v 19. stol. Tudi zgodovina, kot ostale znanosti, je poskušala spoznati resnico o predmetu svojega raziskovanja s pomočjo svojih znanstvenih metod, zato je v 19. stol. ustvarila načela in pravila na temelju izkušenj iz praktičnega dela.

Zgodovinska znanost se je najprej razvijala na reorganiziranem vseučelištvu v Nemčiji, kjer je na filozofskih fakultetah dobila pomembno mesto kot posebna disciplina **MONUMENTA GERMANIAE HISTORICA**.

BERTHOLD GEORG NIEBUHR (1776 – 1831) je bil prvi zgodovinar privlačnega načina opisa preteklih dogodkov v romantiki, s kritičnim pristopom zgodovinske erudicije. S preverjanjem podatkov rimskih letopisov (preverjal je tudi Livija in dokazal falzifikate) je zavračal bajke o rimski zgodovini, kot pisec zgodnjega obdobja Rimske zgodovine, pa se je lotil prej dela **FRIDERICHA AUGUSTA WOLFA** (1759 – 1824). Ugotavljal je osnovne čute in sklepe za nazaj. Pri svojem delu je uporabljal tekstno kritiko. V mnogih stvareh je delal napake, ker so mu manjkala osnovna sredstva za kontrolo zbirk virov. Po njegovem mnenju je bil Rim idealna država v svoji zgodnji fazi, ko so bili njeni prebivalci še kmetje.

LEOPOLD RANKE (1795 – 1886) je napravil odločilen preobrat v zgodovinski znanosti in bistveno vplival na njen razvoj tako v Nemčiji, kot tudi v drugih evropskih državah in Ameriki. Kot raziskovalec in interpretator je ustvaril norme za moderno kritično znanstveno delo zgodovinarjev. Njegovo delo **ZGODOVINA ROMANSKIH IN GERMANSKIH NARODOV** (l. 1824) je bilo prvo delo moderne zgodovinske znanosti in ključni dogodek v razvoju genetične zgodovine. Pokazal je, da je zgodovinar samo tisti, kateri pravilno oceni karakter – značaj nekega starejšega historiografskega dela. V študij zgodovine je uvedel reforme, zlasti seminarsko delo. Bil je oboževalec Pruske države. Pod vplivom idealistične filozofije je bil njegov osnovni predmet raziskovanja država. V državah je videl individualnost, originalne tvorbe ljudskega duha in božje misli. S svojimi raziskovanji je na prvo mesto postavil kot osnovno gibalno zgodovine, velike osebnosti. Zanimale so ga tudi zgodovinske elite, zgodovina narodov, politična, vojaška ter gospodarska in kulturna zgodovina, ki pa sta se na nemških univerzah razvijali kot samostojni panogi (opisal je Srbe, kot edini slovanski zgodovinski narod). Zavračal je misel, da je zgodovina uresničevanje svetovnega duha, kajti vsak zgodovinar mora resnico poiskati v obdobju samem.

RANKE je postavil temeljne norme modernega in kritičnega zgodovinarja. Zavrgel je romantično zgodovinarstvo, saj naj bi zgodovinar moral pisati zgodovino tako kot se je ta tudi zgodila. Poskušal je tudi povedati, kako naj zgodovinar piše zgodovino. Uprl se je pragmatični zgodovini. Zagovarjal je, da je na podlagi kritičnega pretresa virov možno pisati objektivno zgodovino. Sam teži k popolni objektivnosti zgodovinarja. Kljub vsemu se pri njem čuti vpliv hegelajanske filozofije. Zanimajo ga zgodovinske elite in zgodovina narodov, vojaška in politična zgodovina. Njegov osnovni predmet raziskovanja je bila država. Smatral je, da ima zunanja politika primat nad notranjo. Bil pa je tudi prepričan, da se določena politična ureditev ne more prenašati iz ene države v drugo, ker ima vsaka država poseben osnovni duhovni bit. Gibalci zgodovine so zanj velike osebnosti. Ranke je opredelil odnos do zgodovine, saj naj bi vsak zgodovinar moral resnico poiskati v obdobju samem. Svojo pozornost je usmeril k normanskim in germanskim narodom.

Genetična zgodovina raziskuje, kako so zgodovinska dejstva postala tisto, kar v danem obdobju so oz. predstavljajo.

Ustvarjal je pod vplivom idealistične filozofije. Njegov kritični historizem je imel versko podlago. Njegov pogled na svet je bil evropocentričen. Svoje naslednike je imel v Franciji, Angliji, ZDA in drugih evropskih državah.

Nemška idealistična historiografija v drugi polovici 19. stoletja

Nemška idealistična filozofija je dala pečat nemški zgodovini do konca 19. stol. Nemški zgodovinarji so hoteli najprej spoznati iracionalno stran človeškega življenja. Vsako zgodovinsko individualnost so hoteli objasniti, izključno z njenimi notranjimi merili. Na področju znanstvenega raziskovanja so ustvarili ozko politično zgodovino, katera se je ukvarjala z dejavnostjo državnikov, diplomatov in vojskovodij. Tu je bilo govora o biografijah velikih pomembnih oseb in o njihovih idejah. Državnik je bil smatran kot praktični pripovedovalec.

Nemški historiografiji, ki je izšla iz Rankerjeve šole doda pečat pruska – malonemška šola, kot pomembno sredstvo politične borbe za združenje Nemčije pod vodstvom Prusije z izključitvijo tistega dela Habsburške monarhije, kateri je do l. 1866 pripadel Nemški zvezi. Obstajala je tudi velikonemška katoliška historiografija, vendar je njena vloga v političnem življenju in v razvoju zgodovinske znanosti bila nepoznana.

JOHANN GUSTAV DROYSEN (1808 – 1884) je nasprotoval pruski vojski in vojnemu despotizmu, kot izvoru morale in kulture. Trdil je, da mora narod kateri se ne nahaja v okviru velike in močne militaristične države, propasti. Ukvarjal se je z obdobjem helenizma, ki ga je prvi razumel kot poseben pojav. V njegovem delu ZGODOVINA PRUSKE POLITIKE je dopolnil Rankejevo tehniko in odstranil nekatere njene slabosti. Bil je prvi, ki je raziskovalni postopek razdelil na 4 faze:

1. HEURISTIKA
2. KRITIKA
3. INTERPRETACIJA
4. PREZENTACIJA (razlikoval jo je v 4 delih):
 - a. tisti del, ki izvira iz raziskovanja;
 - b. narativna oblika;
 - c. didaktična prezentacija in;
 - d. oblika diskusije.

Smatral je, da je naloga zgodovinarja, da raziskovano razume. Pojem RAZUMEVANJA je tolmačil kot osnovno načelo spoznanja v duhovnih znanostih. Samo »zgodovino« je smatral kot proces ustvarjanja moralnih misli.

HEINRICH VON SYBEL (1817 – 1895) je zastopal tezo kompromisa med junckerstvom in buržoazijo zaradi skupnega interesa, ki v sebi skriva širši sloj naroda. Bil je prvi zgodovinar mednarodnih odnosov v času francoske revolucije v celoti, vendar jo je končno le napačno ocenil. Obravnaval je vse dogodke v zvezi z uničenjem fevdalizma. Od Rankeja je obdržal kritiko virov, vendar je zavrgel Rankejevo mišljenje, da mora zgodovinar upoštevati pomembne ideje. Sam ni gledal na vladarje in državnike kot nosilce idej, ampak je predvsem želel kritizirati njihovo dejavnost. Sybel je dosegel velike zasluge v organizaciji znanstvenega dela in v izdajanju virov.

V nasprotju velikonemške katoliške historiografije je bil **JULIUS VON FICKE** (1825 – 1902).

HENRICH VON TREITSCHKE (1834 – 1896) je bil prepričan, da se liberalni način vladanja ne more združiti v močno nacionalno državo. Iz Nemčije je želel napraviti vojaško izobraženo – vzgojeno nacijo, katero bo po potrebi uporabljala birokracija. Učil je, da je moralna dolžnost državnih organov in državljanov, da povečajo in utrdijo moč države, kot sredstva za ta cilj pa je slavil VOJNO. Bil je že pobudnik RASNE TEORIJE. Z ene strani se je trudil, da prikaže druge narode kot manj vredne, medtem ko je prusko politiko tolmačil kot izraz nadmočnih rasnih lastnosti Nemcev.

V Prusko – Nemško šolo prištevamo **THEODORJA MOMMSENA** (1817 – 1903), ki je slavni pisec RIMSKE ZGODOVINE. Uporabil je subjektivni pristop k zgodovini, poleg tega pa je bil tudi izvrsten stilist. Zelo blizu je bil Sybelovi ideologiji o potrebi močne liberalne države proti buržoaziji. V Rimski zgodovini se je postavljaj na stran Cezarja proti republikancem. V njegovem liku je doživel liberalnega

vladarja, združitelja, vzor pruskega kralja, kateri bo združil Nemčijo. Bil je izvrsten pripovedovalec in pisec. Začel je delovati z numizmatiko, na področju epigrafike pa je deloval kot organizator in izdajatelj zbirke napisov zakonov. Bil je erudit – antikvar in zgodovinar.

V 19. stol. se je v Nemčiji razvijala tudi kulturna zgodovina in prav med raziskovalci kulturne zgodovine se je razvil prvi veliki zgodovinar nemškega jezika, kateri je nasprotoval nemškemu realističnemu zgodovinopisju. To je bil Švicar **JAKOB BURCKHARDT** (1818 – 1817), avtor del KULTURNA RENESANSA V ITALIJI. Sam se ni hotel zadovoljiti s pričevanji površnih dogodkov. Smatral je, da je predmet raziskovanja tisto, kar je tipično in relativno trajno. Potrdil je tri potenciale:

- državo,
- religijo in
- kulturo,

ki se po njegovem gibljejo v pravo smer. Država po njegovem mišljenju lahko pomaga pri razvoju kulture.

Pozitivistična historiografija

Voltaire in Montesquieu sta položila temelje zgodovini političnih institucij, katero je v duhu liberalizma nadaljeval Gizot. Alternative med aristokracijo in demokracijo, absolutizma in ustavnosti so izgubila svoj pomen, kateri se je preusmeril na notranje funkcioniranje režima ali administracije. Raziskovanje zvez družbenih in ekonomskih sprememb s političnimi institucijami je prišlo na prvo mesto. Od nemških zgodovinarjev so se francoski zgodovinarji razlikovali tudi po tem, ker niso bili v službi vsakodnevnih politike – njihova dejavnost zato ni bila podvržena političnim tendencam.

Novo ideje je formuliral **AUGUSTE COMTE** (1798 – 1857), ki je položil temelje sociologiji. Razlikoval je socialno statiko. V okviru sociologije je dal njej nalogo, da kot znanost potrdi zakone, kateri oblikujejo družbeni tok, in da na ta način omogoči predvidevanje bodočnosti. Njegovo učenje je bilo, da je zgodovina del sociologije, in da se ukvarja s kolektivno močjo z organizacijo skupin, in pa z velikimi osebnostmi. Raziskoval je družbeno okolje v katerem so se premikale zgodovinske osebnosti in katera so bila podlaga zgodovinskemu dogodku. Želel je racionalno pozitivno zgodovino, katera bi proučevala zgodovino kot izraz naravno-zgodovinskih zakonitosti. Osnovne gibalne sile zgodovine je videl v IDEJAH. Njegovo učenje se deli v 3 faze v razvoju človeškega razuma:

1. teološka;
2. metafizična in;
3. pozitivna.

Naloga znanosti naj bi po njegovem bila, da preučuje družbo in temeljne značilnosti človeškega razvoja. Sociologija naj bi bila pozitivna znanstvena panoga – veda, ki naj bi preučevala družbene zakone. Ta veda naj bi imela dva dela. Prvi del naj bi preučeval družbeno statiko (statični zakoni družbe se ne spreminjajo), medtem ko naj bi drugi del preučeval družbeno dinamiko, ki se spreminja. Zgodovina naj bi bila le pomožna veda sociologije. Comte je bil prepričan, da sociologija lahko ugotovi pretekle in prihodnje razvojne težnje.

ALEXIS DE TOCQOEVILLE (1805 – 1859) je bil politik, zgodovinar, po svojem mišljenju pa zmerni konservativec in katolik, po poklicu pa pravnik. Za nalogo zgodovine je smatral preučevanje celotne družbe. Sledil je Montesquieu. Kot Voltaire in Herder je nadaljnje hotel spoznati »duh naroda« (za razliko od Herderja ki ga je tolmačil iz naravnih ne pa iz mističnih pojavov, kot posledico stanja v posebnih državah in razdobjih).

Napisal je dve deli. Prvo je imelo naslov DEMOKRACIJA V ZDA in je bilo namenjeno prikazu, da obstojajo moralnovrednostne norme, preko katerih lahko delujejo demokratične norme. Drugo delo pa je bilo posvečeno času pred francosko revolucijo.

Kot politolog je tako s svojim raziskovanjem močno vplival na ameriško demokracijo. Kot zgodovinar starega režima in francoske revolucije, pa je postavil temelje razvoju historiografije družbe in struktur. Pokazal je, da je francoska revolucija pravzaprav dokončala proces, ki je bil na razne načine že v toku,

ter da stari režim ni trajno stanje, ampak da se je nenehno spreminjal. Zanimali so ga tudi razredi, pri čemer je problematiziral vlogo meščanstva v francoski revoluciji.

NUMA DENIS FUSTEL DE COULANGES (1830 – 1889) je bil učenec Gizota in Tokuila, vendar je oba prehitel kot raziskovalec, zagotovo pa z odločilnim odbijanjem politične pristnosti. Državo in ustavo je smatral kot rezultat družbenih priložnosti. Za njega država ni bila osnovna gonilna sila zgodovine, kot pri nemških zgodovinarjih. V svojem delu o antični državi se je povzdignil nad ideologe, politike in zgodovinarje, kateri so zgodovino antike uporabljali zaradi opravičevanja svojih političnih tez. Hotel je pokazati, da so ustavne spremembe bile posledica družbenih odnosov. Smatral je, da ideje poganjajo zgodovinski tok. To niso bile več ideje velikih osebnosti, temveč ideja SAMEGA NARODA. Gonilne sile zgodovinskega gibanja je iskal v širših družbenih slojih. Postavil se je nasproti filozofije zgodovine. Ni hotel raziskati zgodovinskih zakonov, kakor tudi ne njihov smisel.

Gola spreobračanja v družbi in znanosti v toku 19. stol. so ustvarjala potrebe, da se spremeni sestava ideje. V filozofiji pa tudi v zgodovini se je pojavilo prepričanje, da ob zakonih žive materije obstajajo tudi zakoni družbe, kateri se lahko odkrijejo s pomočjo naravoslovno-znanstvenega pristopa s pomočjo sociologije. Začel se je razvoj v toku katerega je ekonomska in družinska zgodovina zavzemala vse pomembnejše mesto v historiografiji.

Utemeljitelj naravoslovno-znanstvene zgodovine, pod vplivom pozitivizma je bil angleški zgodovinar **HENRY THOMAS BUCKLE** (1821 – 1862). Napisal je samo dva uvodna zvezka ZGODOVINE CIVILIZACIE V ANGLIJI.

Comte je imel več svojih učencev v Angliji kot pa v Franciji. Njegov učenec **HIPOLJTE TAINE** (1828 – 1893) je povezal pozitivistične impulze z romantičnim učenjem v »duhu naroda«, katerega je hotel spoznati z naravoslovno-znanstveno metodo eksaktnega opazovanja. Comtea je spoštoval kot filozofa. Taineu je bila zgodovina kot anatomija in mehanika, katere so prikazovale kako so dejstva sestavljena in kako se gibajo. V zgodovinskem toku je nadaljeval odkrivati zakone, ki pa niso bili matematični. Zgodovina je po njegovem mnenju znanost, ki je podobna filozofiji in zoologiji, a ne geometriji. Osnovna Taineva misel je bila, da morajo imeti oblast v roki najvišji sloji družbe, kakor je to v Angliji. Bil je podvržen hitrim generalizacijam in abstrakcijam.

HENRI BERR ugotavlja, da mora zgodovina zajeti družbeno, gospodarsko in nacionalno razliko prostora in vse to sistematično urediti. V zavest pride, da je potrebno odnos do zgodovine spremeniti, kar pa se zgodi s I. SV.

Pozitivizem je v toku 19. stol. postopoma rešil tradicionalni metafizični pogled na svet, ter mu dal verjeti, da je svet celota v katerem vladajo matematični zakoni. Pozitivizem je zavrgel dotedanja osnovna vprašanja idealistične filozofije in vplival na zgodovinarje ter položil temelje današnji strukturalni zgodovini. Velik pomen je imel tudi za historiografijo 19. stol.

Pozitivistični zgodovinarji so se odrekli metafizični in Comtejevi filozofiji zgodovine, poleg tega pa niso hoteli iskati zgodovinskih zakonov. Čeprav je pozitivistična historiografija z večjim delom tudi sama postala »dogodkovna«, je pozitivistično učenje močno vplivalo na mlajše zgodovinarje, da so se v manjši in večji meri ukvarjali z družbenimi sloji.

Marxovo in Engelsovo poimenovanje zgodovine

KARL MARX (1818 – 1883) in **FRIDERICH ENGELS** (1820 – 1895).

Iz celovite koncepcije Marxa in Engelsa je popolnoma jasno, da ustvarita svoje zaključke na temeljih preučevanja preteklosti, vendar ne želita iskati v zgodovini samo zbirke primerov za določeni filozofski sistem kot Hegel. Po Marxu in Engelsu zgodovina ne zbira nobenih mrtvih dejstev. Sama dva nista nameravala ustvariti neko teoretično ustavo, ker sta v načelu spodbujala spekulativo konstrukcije in raziskovanje družbe samo kot marginalno dopolnitev. Na mnoge zgodovinarje se nanaša Engelsova izjava, da nekaterim ljudem Marxovo razumevanje zgodovine služi kot izgovor, da ne preučujejo

zgodovine. Iz takšnega mišljenja je zraslo to, da je Marxovo delo celota, katera ni dokončani sistem, vendar se je po tem, ko so postala njegova dela znana, mogla potrditi pravilnost gibanja njegovih misli in njihova kontinuiteta. V izvirnem marksizmu je zgodovina dobila tri medsebojno povezane odrejanja:

- a) zgodovina je proces humanizacije človeka;
- b) posledica dejavnosti skupin in posameznikov, kateri nadaljujejo zadovoljiti svoje potrebe v položaju v katerem so se našli (vendar ne s svojo voljo) in;
- c) končno predstavlja proces podrejen z zakoni, kateri imajo zgodovinski značaj.

Marx je gradil na Heglovm razumevanju, da je zgodovina progresiven proces, usmerjen proti absolutni svobodi duha. Zavrgel je idealistično razumevanje ter mu postavil nasproti mišljenje, da je človeški rod tvorba svoje zgodovine, katera ne more obstajati izven svoje dejavnosti. Tako kot vsa ostala bitja je tudi človek vezan z biološkimi in fiziološkimi zakoni. Človek torej ni dan od narave, ampak je posameznik kateri kroji svojo zgodovinsko razvijajočo človeško zavest v družbenem procesu. Marx torej ne razločuje človeško naravo od družbene narave človeka. Zanj so ljudje tvorci zgodovine, vendar ne v okoliščinah, ki so si jih izoblikovali oni, ampak pod okoliščinami, ki so dane. Človeška dejavnost je proizvodna praksa, katera omogoča človeku, da stalno spreminja okoliščine v katerih se je znašel. Torej ima človeška praksa vedno družbeni značaj. S tem, ko je Marx uporabljal pojem EKONOMSKA FORMACIJA DRUŽBE za celoto ekonomskih odnosov družbe, vendar ne za družbeno totaliteto.

Marxovo razumevanje ekonomske strukture družbe se ne more na noben način razumeti kot ekonomski determinizem. On sam je potrjeval, da govori o proizvodnih močeh ljudi, ne pa o proizvodnih močeh kot nekih nadčloveških silah. Pod pojmom proizvodnja je razumel tudi ustvarjanje človekovega sveta in produkcijo mednarodnih dobrin kot eno celoto. Proizvodnje sile in odnose je Marx uvrščal v kategorijo BAZE; institucije, politični in duhovni svet pa v kategorijo NADGRADNJE. Pri tem sta baza in nadgradnja prežeti s človeško dejavnostjo. Marx ni dal javne definicije pojma RAZREDA, vendar je napravil načrt za njegovo uporabo.

Po Marxu in Engelsu je PROIZVODNJA pomemben del prakse človeka. Kot proizvajalci idej, so ljudje povezani s stopnjo proizvodnih sil. Marx je bil prepričan, da ljudje kot proizvajalci zgodovine lahko obvladajo svoje družbeno življenje samo, če uredijo državne odnose, kot prave človeške odnose, kateri bi lahko omogočili nemoten razvoj materialnih in duhovnih potreb ljudi.

Marxova teorija zgodovine

Marksizem je obrnil pogled družbe k gospodarstvu in s tem razširil pogled na zgodovino. Za Marxa in ostale marksiste je zgodovina enovit proces človekovega bivanja v svetu. Osnova človeške dejavnosti je materialna proizvodnja ali produkcija. Družbo oz. zgodovino se deli na zgodovinska obdobja (družbeno ekonomske formacije). Ta delitev ni utemeljena (način produkcije) in je posledica Stalinove organizacije.

Marx in Engels nista ustvarila nekega zaključenega teoretskega sistema. Njuna dela so podrejena spreminjanju, prav tako njune ideje. V nasprotju s Heglom pokažeta, da zgodovina ni nekaj, kar bi se dogajalo izven človeka, ampak je rezultat človeškega dela. Marx je pokazal možnost razdelitve zgodovine. Teorija o človekovem delu, proizvodni dejavnosti ne izključuje pomena duhovnih in kulturnih elementov. Zgodovina je po Marxu in Engelsu proces učlovečenja duha človeka, ki poskuša zadovoljiti svoje potrebe. Na to vpliva več faktorjev, kot so stopnja razvoja, duhovno kulturni in geografski položaj. Zgodovina ni linearni proces, ki pozna vračanje nazaj. Glavna gonilna sila je človek. Marx je verjel, da je mogoče iz zgodovine potegniti določene zakonitosti, ki jih je potrebno znova razlagati. Marx je razvil določeno teorijo zgodovine, ni pa pisal zgodovinskih knjig o tem kako naj se piše zgodovina.

Problem Marxove in Engelsove teorije je v mislih teh dveh avtorjev, da ima zgodovina centralno mesto – človeka in človeško družbo je moč spoznati skozi zgodovino in iz časa, v katerem živi. Ni je moč eksperimentirati, družbo in svet poskuša razumeti v najširšem možnem razponu. Usmerjala sta se k zgodovini kot celoti. Temeljna teza Marxa in Engelsa je, da je zgodovina ena sama, in da jo ni moč deliti v posamezna obdobja. V tem smislu je napačno politično mišljenje v letih 1968-70, da se

zgodovina usmerja k novejši, sodobni zgodovini. Pretirano zoženje zgodovine na sodobno, je daleč od Marxovega pogleda na zgodovino. V tem smislu je za Maxa in Engelsa zgodovina enovit proces človekovega bivanja z naravo in boj za preživetje (materialna produkcija). Materijalna proizvodnja je gibalno vsega. Marx ni upošteval duhovnega vidika človeka.

Njegovi posamezni teksti so izrazito pragmatični. Marx in Engels nista ustvarila celovitega sistema, ki bi odgovoril na vsa vprašanja (podobno kot Heglov). Na eni strani so dela podvržena spreminjanju, po drugi strani pa ostajata na hegeljanski duhovnosti. V nasprotju s Heglom sta pokazala, da zgodovina ni nekaj izven človeka, ampak da je zgodovina proizvod človekovega dela. To je najbolj humanistično sporočilo njunega mnenja o zgodovini. Marxova teorija nima značaja zaključenega sistema. Nemški družbi je Marx nakazal možnost razdelitve zgodovine. Periodizacije pa ni mogoče zasnovati le na ekonomsko družbenih procesih (kriterijih, ki so gibalno zgodovine, vendar ta teorija ne izključuje pomena duhovne in kulturne dejavnosti – baza in družbena nadstavba sta poznejši izum).

Iz zgodovine je moč potegniti zakonitosti, ki pa se spreminjajo in niso možne ter enake za ves svet. Marksizem premakne pogled na svet zgodovino-družbo kot celoto. Ta ideja je pomenila ne le preučevanje politične in socialne plati družbe, ampak družbe kot celote (zgodovina mora zajeti družbo kot totaliteto). To pripelje k sodobnem antropološkem pogledu na zgodovino (duhovno-kulturni pogled).

Marxovo gledanje na zgodovino – zakonitosti je, da naj bi v zgodovini veljali zakoni, ki so večni. Zgodovina se ne ponavlja.

Misel o razrednem boju se je pri Marxu pojavlja v političnih tekstih. Teza o političnih bojih ni izrazito Marxova, ampak o tem govorijo že utopisti. Danes je jasno, da je vsakokratna družba veliko bolj zapletena in se je ne da ločiti na dva razreda. Teza o razrednem boju je bila presežena že znotraj Marxovih misli. Marxova teorija je pomenila pobude, ki so v 19. in 20. stol. spodbujale k bolj globalnemu gledanju s strani Weberja.

Nekaj o Marxu in Engelsu

Marxa se smatra kot ekonomista in sociologa. Lahko se ju smatra tudi kot zgodovinarja, zato ker so nekatera njuna dela imela osnovana obeležja, ki so bila karakteristična za dejavnost zgodovinarjev. Nadaljevala sta z zbiranjem izvirnega materiala, kritično sta analizirala vire, interpretirati sta želela tudi nekatera posamezna potrjena dejstva v skladu s celoto zgodovinskih pojavov s katerimi sta se ukvarjala.

Dogodkovne zgodovine

Knjiga 42-letnega F. Engelsa POLOŽAJ DELOVNEGA RAZREDA V ANGLIJI je bila objavljena l. 1845. Tedaj je bila koncepcija o razrednem boju popolnoma javna.

Nemcem je želel nazorno pokazati življenjske prilike DELOVNEGA RAZREDA v Angliji, ker tako stanje nujno pričakuje tudi nemški delavec. Treba je opozoriti tudi na Marxovo zgodovinsko interpretacijo o KAPITALU. Že v obdobju oblikovanja svojih idej sta se Marx in Engels učila od tedanje francoske in angleške historiografije.

Ko je l. 1848 prišlo do revolucije, sta mislila, da se bo z revolucijo končalo obdobje podrejenosti. Smatrala sta, da je v proletariatu bodočnost, kateri bo, ko bo prišel na oblast, razlastil veleposestnike in lastnike zemlje.

Socialistična historiografija 19. stoletja

V 80-tih letih 19. stol. se pričinja dvojna funkcija socialistične historiografije:

1. mobilizacija proletariata z dvigom njegove razredne zavesti na temelju izkušenj iz preteklosti in;
2. uvajanje družbenih struktur v historiografijo s težiščem na razrednem boju.

Vsi pisci, ne glede na to ali so bili marksisti ali reformisti, so se navdušili z Marxovim in Engelsovim materialističnim razumevanjem zgodovine. Vsi ti pisci so smatrali, da prav ti socialistični prvaki, kot praktiki, lahko bolje razumevajo družbene pojave preteklosti, kakor pa kabinetski učenci. Prav tako so v historiografiji videli pomembno sredstvo za svoj uspeh in uspeh svojih naporov.

Kot primer popularne social-demokratske zgodovinske literature, lahko služi najbolj poznana knjiga znotraj nemškega socialističnega gibanja z naslovom **ŽENSKA IN SOCIALIZEM**, ki jo je napisal avtor **AVGUSTA BEBELA** (1840 – 1913). V temu delu Bebela ni sestavno proučeval odnos ženske in moškega v zgodovini, ampak se je ukvarjal s številnimi nepovezanimi ilustracijami in tudi z obliko statistike.

Na višji stopnji so zgodovinska dela **KARLA KAUTSKEGA** (1859 – 1938), kateri je dosegel sociološko in ekonomsko izobrazbo pod vplivom pozitivizma in darvinizma. Napisal je knjigo o **MARXOVEM EKONOMSKEM UČENJU**. Smatral je, da je koren proletarskega razrednega boja potrebno iskati v preteklosti, pa tudi, da delavski razred ne more uspešno voditi razrednega boja, če se usmeri na zdrav človeški razum in delo praktika. Da bi se proletariati dvignil do razumevanja družbenih pojavov, do samozavesti in politične zrelosti širokega pogleda, je potrebno neizbežno preučevanje zgodovinskega procesa ob materialističnem razumevanju zgodovine. Po Kautskeju je historiografija sredstvo za spremembo sveta.

KAUTSKJ se je zanimal tudi za **THOMASA MOREA**, kateri se smatra za očeta utopičnega socializma. Njegova knjiga o Moreu je prvo večje delo nekega nemškega učenca Marxa in Engelsa.

Glavni zgodovinar nemške socialne demokracije je bil **FRANZ MEHRING** (1846 – 1919), ki se je ukvarjal z zgodovino književnosti, kot družbenim fenomenom, izvozom zapletenih političnih, ideoloških in kulturnih dejstev. Naloga mu je bila, da odkriva reakcionarni bit pruske družbe, da spozna delavstvo z najboljšimi predajami nemške klasične književnosti filozofije, ter da mu usadi zavest, da je on naslednik, in da nudi proletariatu sestavno znanje o uspehih samega delavskega gibanja.

Napisal je delo **LEGENDA O LESSINGU IN ZGODOVINA NEMŠKE SOCIALNE DEMOKRACIJE**, ki je nastajalo v dobi vzpona nemškega socialističnega gibanja. Bil je tudi pisec knjige **NEMŠKA ZGODOVINA**, ki je nastala na temelju njegovega predavanja na šoli SDS. Velika zasluga mu gre tudi kot uredniku zbirke, do tedaj nepoznanih člankov Horaca, Engelsa in Lassallea.

Med poznane socialdemokratske zgodovinarje spada tudi **EDVARD BERNSTEIN** (1850 – 1932). Preden je izdal svoje prve članke o revizionističnem duhu, je pisal o socializmu in demokraciji v angleški revoluciji. Tudi njega so zanimala gibanja v katerih lahko služijo elementi bodočega socializma. Drugo njegovo delo pa se nanaša na zgodovino berlinskega delavskega gibanja.

Revizionističnemu krilu nemške socialne demokracije pripada tudi **HEINKICH CUNOW** (1862 – 1936), kateri je že pred I. SV izdal zelo zanimiva etnološka in zgodovinska dela. Treba ga je tudi omeniti zaradi njegove v medvojnem obdobju nastale **OBČE EKONOMSKE ZGODOVINE** v kateri se prvič omenja marksistični pristop na golo problematiko ekonomskega razvoja do modernega kapitalizma.

Marksizem je zelo močno vplival na številne nemške mestne zgodovinarje, na ekonomiste in sociologe, ki so sprejemali marksistične vplive, vendar pa so se jim nekateri tudi uprli. Tako je npr. **WERNER SCMBART** (1863 – 1941) zavrgel celoten Marxov pogled na svet, vendar pa ga je cenil kot teoretika in zgodovinarja kapitalizma.

Predstavnik francoskega socializma **JEAN JAURES** (1859 – 1914) je kot doktor filozofije imel, za razliko od večine drugih socialistov, formalne kvalifikacije za pisanje zgodovinskih del. Ni bil marksist ampak je bil pobudnik idealistične filozofije za pisanje zgodovinskih del. V svojih zgodovinskih delih se je ob raziskovanju družbenih in ekonomskih pojavov zagotovo navdušil z Marxovimi idejami. Napisal je

delo **SOCIALISTIČNA ZGODOVINA** s ciljem, da francoskemu delavcu in kmetu prikaže njegovo zgodovino od buržoazije do obdobja priprave na proletarsko revolucijo. Cilj mu je bil, da prikaže kako je bil proletariat na začetku revolucije slab in kako je revolucionarni duh in idealizem v reševanju ekonomskih in družbenih problemov postopoma rasel.

Francoska marksista **JULES GUESDE** in **PAUL LAFARGUE** sta pisala zgodovinske članke. Lafargue se je ukvarjal tudi z vprašanji razrednega boja in razvoja socializma v Franciji.

Velik vpliv je dal marksistični historiografiji tudi **ANTONIO LABRIOLA**. Njegova zbirka člankov v kateri se ukvarja z vprašanji zgodovinskega marksizma je močno vplivala na idejni razvoj marksizma.

V VB se je razvila obsežna socialistična historiografija. Člana **FABIJEVEGA DRUŠTVA** sta bila par **BEATRICE** in **SIDNEJ WEBB**. Oba sta bila prepričana v umestnost socialistične družbe, vendar sta smatrala, da se to ne more doseči po revolucionarni poti, vendar s postopnimi spremembami družbenega sistema. Beatrice se je ukvarjala z vprašanji združenega gibanja v VB, skupaj z možem pa je raziskovala zgodovino **TRADE – UNIONA**.

Zgodovinska dela so pisali mnogi prvaki angleškega, irskega in škotskega socialističnega gibanja. Interes za te zgodovinske pojave pa so pokazali v svojih zgodovinskih delih tudi mnogi ameriški socialistični, delavski in sindikalni prvaki.

Doba tradicionalne zgodovine – 20. stoletje

Iskanje novih poti

Opravičila tradicionalne zgodovine in začetki njene krize konec 19. stol. in na začetku 20. stol.

Razvoj tradicionalne erudicijsko-genetične zgodovine, ki se je začel konec razsvetljenstva, je doživel vrhunec in hkrati začetek svoje krize konec 19. stol. Ta zgodovina ima dve smeri:

- a) nemški idealistični historizem in;
- b) francoski pozitivizem.

Z ene strani je idilični historicizem močno nasprotoval pozitivizmu okrog metode raziskovanja. Z druge strani, pa so se razlike med njimi brisale, ker se večina zgodovinskih praktikov ni ukvarjala s teoretskimi predpostavkami svojega dela in so se raje zadovoljili z opisovanjem zgodovinskih dogodkov na temelju kritičnih metod. Rasel je vpliv marksizma na določeno število meščanskih zgodovinarjev nemarksistov, ki so se ukvarjali z raziskovanjem družbenih struktur. V praksi so se zgodovinske razlike med smermi vse bolj izgubljale – evropsko in ameriško zgodovinopisje si je bilo na koncu 19. stol. podobno. Bila je tradicionalna ali dogodkovna zgodovina, proti kateri so na prelomu stoletja nastale nove smeri. Zgodovinarji so se zadovoljili z brskanjem po posameznih dejstvih in z njihovim površnim povezovanjem in opisovanjem dogodkov. Zgodovina je tako postala znanost o posameznih zgodovinskih dogodkih. Zgodovinarji so se zadovoljili z odgovorom na vprašanje kako.

Tradicionalni zgodovinarji so raziskovali politično zgodovino v kateri prevladujejo dramski dogodki. Dogodkovna zgodovina se je omejevala na raziskovanje krajših obdobj. Izzivala je vse večjo specializacijo, tako da so zgodovinarji vedeli o nekem področju več in več. Mnogi tradicionalni zgodovinarji so videli v zgodovinskem gibanju posledice dela velikih osebnosti. Prevladovala je zgodovina idej, namenov in motivacij osebnosti in družbenih skupin. Zgodovina idej je na preteklost sveta gledala z očmi etike določene družbe, ker so bili pogosto samo njeni avtorji virov. Predstavniki tradicionalne zgodovine so bili globoko prepričani v točnost in veljavnost svojih rezultatov.

ERNST RERNHEIM (1850 – 1942) je še najbolj razložil metodologijo tradicionalne zgodovine v delu **UČBENIK ZGODOVINSKE METODE IN FILOZOFIJE ZGODOVINE**. Delo vsebuje srednjeveške vire, ki so v pomoč za začetek občega obvestila o raziskovalnem delu. V tej knjigi razloži klasična vprašanja:

1. učenje o virih – HEURISTIKA, ki zajema zbiranje in spoznavanje zgodovinskega materiala;
2. kritike virov;
3. utrditev značaja in povezanost dejstev in;
4. prezentacija dejstev spoznanih v njihovi medsebojni podzavesti.

Opravičil je osnovni pogled tradicionalne zgodovine, torej da je znanost o gibanju posameznih pojavov, ki ji ni treba, da sprejema to kar je tipično in kar se ponavlja, ampak da obdela kvalitativne razlike zgodovinske individualnosti v toku njegovih sprememb.

Obsodil je razumevanje, da naj bi bil osnovni predmet zgodovinskega raziskovanja področje politike ali države. Njegovo učenje o kritiki virov je vseeno prilagojeno izključno politični zgodovini. Rekel je, da naj bi bila sociologija pomožna veda zgodovini. Zgodovinar bi moral poznati splošne pojme in sheme sociologije.

Drugi klasični priročnik metodologije zgodovine sta napisala **MARLES LANGLOIS** (1863 – 1929) in **MARLES SEIGNOBOS** (1854 – 1942) z naslovom UVOD V ŠTUDIJ ZGODOVINE (l. 1898). Ta učbenik trdi, da je naloga zgodovine, da zbere in kritizira vire, da iz njih povzame primarna dejstva in določi odnose med njimi. Zgodovina je znanost o posameznem. Osnovno področje raziskovanja je politika, v kateri vlada slučajnost. Velike osebnosti za sabo nosijo maso oponaševalcev. Zgodovinar mora iti od enega posameznega dogodka k drugemu in utrditi njihovo vez, ki mora biti v dokumentih. Smatra, da je neposredno opazovanje zgodovine nemogoče, ker se ne gre o matematičnih ostankih, ampak samo o pisnih dokumentih.

V uvodu je tudi misel, da zgodovina lahko zbrise svojo osebnost in strogo »objektivno« opisuje dogodke, kot je nekoč mislil Ranke.

WILHELM DILTHEY (1833 – 1911) se je ukvarjal z vprašanjem spoznavno-teoretske posebnosti službenih znanosti; obsojal je pozitivizem in menil, da so družbene znanosti popolnoma samostoječe in v nasprotju z naravoslovnimi znanostmi. Predmet zgodovine so posamezne osebnosti in aktivnost njihovih zavesti. Osnovna naloga znanosti, ki se ukvarja z duhovnim življenjem človeka je, da se vživijo v doživljanje zgodovinske osebnosti, da razumejo in ponovno doživijo njihove motivacije.

Neokantovski filozofiji pripadata **WILHELM WINDEL BAND** (1848 – 1915) ni **HEINRICH RICKERT** (1863 – 1936). Windelband je zavrnil tradicionalno delitev empirističnih znanosti po predmetu njihovega raziskovanja in predlagal, da se kvalificirajo na temelju formalnega značaja njihovih spoznavnih ciljev. Po njegovem mnenju empirične znanosti težijo lahko k spoznanju občega v obliki naravnih zakonov ali pa skušajo spoznati posamezni dogodek, edinstven, nepojemljiv pojav človeškega življenja. To je nasprotje naravoslovnih in zgodovinskih disciplin. Trdil je tudi, da je v naravoslovnih znanostih logična misel nad opisovanjem, v zgodovini pa imajo obči pojmi podrejeno vlogo.

ALEKSIJ JELAČIČ (1892 – 1941) je rekel, da je preteklost kaos v katerega zgodovina uvršča red s svojo moralno idejo. Zavračal je obstajanje zakonitosti zgodovinskega gibanja, ker v zgodovini obstajajo tudi elementi ponavljanja in podobnosti. Raziskovalec bi moral zbrati tista dejstva, ki so vplivala na pojave trajne vrednosti (nacij, držav, religij, morale, znanosti in umetnosti). Zameril je ideografski smeri, da daje premalo pozornosti npr. relativni generalizaciji, da gre prelahko skozi tisto kar je skupno ljudem, dogodkom, kulturi, da se omeji na politično življenje, kot izrazito področje posameznega, izključujoč kulturno zgodovino, ker je v njej veliko ponavljan. Glavna zasluga »ideografski« smeri je, da v njeni kritiki poskuša, da se konstruirajo zgodovinski dogodki.

MAX WEBER (1864 – 1920) je vnesel strukturalno misel o problematiki družbenih znanosti. Bil je ekonomski zgodovinar, ki se je ukvarjal z sociologijo, psihologijo religije in metodologijo družbenih znanosti. Zavrnil je pozitivistični naturalizem. Pravi, da se »smisel« zgodovine ne more spoznati na temelju rezultata raziskovanja zgodovine. Weber je težil za sintezo načela VZORČNOSTI in RAZUMEVANJA. To je formulacija, ki interpretira motivacije in cilje človeške dejavnosti.

V svojih raziskovanjih je prišel do zaključka, da protestantska religija ustvarja kapitalistični »duh«, vendar pa je zavrnil tezo, da religija vedno določa družbeni razvoj. Zlom tradicionalnih dogem in vrednosti je prinesel dve skrajnosti v reakciji zgodovine:

1. SUBJEKTIVISTIČEN in RELATIVISTIČEN pristop vse do ponovne proglasitve zgodovine kot veje književnosti in;
2. težnja, da zgodovina postane prava družbena znanost, torej da od raziskovanja posameznih dogodkov preide na preučevanje družbenih procesov.

Genetično-eruditska zgodovina se je razvila v času, ko industrijska revolucija še ni zajela vsa področja človeškega družbenega življenja. Ta zgodovina je ustvarila metode v skladu s potrebami raziskovanja politične zgodovine in idej velikih osebnosti.

Šele z razvojem ekonomske in socialne zgodovine pod vplivom pozitivizma in marksizma konec 19. stol. se začne potiskanje raziskav o posameznih dogodkih s preučevanjem družbenih struktur. Na prelomu stoletja se je začel proces preobrazbe zgodovine v znanost, ne samo v posameznih dogodkih ampak tudi o družbi iz preteklosti.

Nemška historiografija od nacizma do dveh nemških držav

Nemška zgodovina se ni naslanjala le na idealistično filozofijo, ampak je kazala tudi privrženost prusko-nemški državi, ki jo je sedaj zamenjala Weimarska republika. Glavni predmet zgodovine je bil hvalospev državi, torej odnos med velikimi silami in »primatu« zunanje politike, ki je močno vplival tudi na metode dela, kot so izključna uporaba službenih dokumentov in opuščanje raziskovanja. V I. SV je bila vera nemškega zgodovinopisja v svojo sposobnost, da ustvarja zgodovinsko resnico, vržena v težko preizkušnjo.

Prevlada nemške idealistične filozofije je začela bledeti že po združitvi Nemčije v delih povprečnih zgodovinarjev, ki so se ukvarjali izključno z utrditvijo posameznih dogodkov na temelju precizne kritike virov, kar je privedlo do specializacije (Meineck).

OSWALD SPENGLER (1880 – 1936) je v delu **PROPAD ZAHODA** izrazil splošen občutek razočaranja in malodušja buržoazije po vojni, v pogledu nadaljne usode »zahodne kulture«, torej kapitalistične družbe. Njegova knjiga kaže tudi močen izraz »krize historicizma«. Poskušal je spremeniti zgodovino v iracionalnost. Spengler je ostro napadel omejenost službenih zgodovinarjev, vezanih s strankarskimi in nacionalnimi interesi. Iz družbe in zgodovine življenja je izključil vsako VZORČNOST. Odbijal pa je tudi možnost raziskovanja zgodovine z merili znanosti. Zgodovina se zanj pojavlja kot kaos, ki ne dopušča določeno filozofijo zgodovine. Njegova morfologija kulture briše razvoj zgodovinskih pojavov v času.

Vsaka kultura je zanj zaprta celota, ki se giblje v krogu od otroštva do starosti 1000 let, da bi prešla v obliko »civilizacije«, ki izgublja ustvarjalno možnost, ustvarja pa samo matematično kulturo, da bi se vrnila v dušo, iz katere je izšla. To usodo je prerokoval tudi »kult Zahoda«.

On ne pušča nobenega upanja, za medsebojno približevanje in skupno življenje kultur. Človek ne more razumeti neko preteklost ali sedanjo kulturo, kateri sam ne pripada. Bodoči nacisti so radi brali Spenglerja, zaradi njegove sovražnosti do demokracije, meščanskega liberalizma, marksizma in zaradi njegovega »herojskega« pojmovanja usode ter zaradi zavrnitve možnosti skupnosti človeštva. Ko pa so nacisti prišli na oblast, so ga zavrgli zaradi njegovih pesimističnih napovedi, ki niso bile v skladu z optimistično, nacistično shemo. Spengler sam ni sprejel RASNEGA NAČELA, poleg tega pa v Hitlerju ni videl prave vodje.

Po I. SV je bilo težko obdržati tezo, da med močjo države in svobode, ustvarjalnih osebnosti, obstoja notranja (sloga) skladnost.

Tudi **FRIEDRICH MEINECK** je moral spremeniti načelo izraženo pred vojno v knjigi KOZMOPOLITIZEM IN NACIONALNA DRŽAVA, ki je govorilo o skladu in moči duha iracionalizma in razuma. To je uredil v svojem delu IDEJA DRŽAVNEGA INTERESA, izdanem l. 1924, v katerem je moral priznati, da država ni samo ustvarjalec kulturnih vrednot, ampak tudi njihov rušilec.

V nacistični sliki je bilo osnovno gibalno zgodovinsko gibanje borba višjih in nižjih ras za življenjski prostor. Ta miselnost je ostala še iz časa kolonializma, ko je bela rasa gospodarila oz. obvladovala področja poseljena z pripadniki »nižjih« ras. Nacistična ideologija, ki je povzdignila germansko raso na čelo višjih ras, se ni mogla zadovoljiti samo z ustvarjanjem močne države.

Po napotkih nacistov so imeli zgodovinarji nalogo, da pokažejo kako so propadli vsi narodi in kulture, ki niso vzeli v obzir železen biološki zakon, po katerem vpliv iz strani »nižje« rase ogroža obstoj »višjih« ras.

Zgodovinarji naj bi opravičili nacistično učenje, tako da so rasno »zdravi« narodi ogroženi od »strupne kulture«. Po tej teoriji naj bi se Nemci nahajali pod smrtno nevarnostjo, proti kateri se morajo boriti z nasilnimi sredstvi. Osnovna naloga je bila, da sodelujejo v propagandi, po kateri je »židovska – nižja rasa« smrtno nevarna za obstoj nemške in glavni nosilec zahodne demokracije in boljše civilizacije. Nacizem je predstavljal konec nemškega znanstvenega zgodovinopisja, ki je bil vzor evropskemu. Nacistični ideologi so govorili, da mora zgodovina postati MIT, kajti nacizem je zahteval militarizacijo zgodovine, torej »borbeno znanje« brez ozira na vire. Med zgodovinarji sta nastali dve smeri:

1. ultranacionalna in ekspanzionistična, nasprotnica Weimarske republike in;
2. liberalno-konzervativna.

Prva smer se je lahko prilagodila nacizmu, druga pa je imela velike probleme. Med profesorji – zgodovinarji ni bilo članov nacionalsocialistične stranke, ko je Hitler prišel na oblast. Pogoji za revalorizacijo nemške zgodovine v Z Evropi so bili zelo slabi. Število tistih, ki so preživeli vojno oz. nacizem brez škode za svoj znanstveni ugled ni bilo veliko.

HEINRICH VON SRBIK (1878 – 1951) je bil naklonjen nacizmu, v svoji stroki pa je bil prvorazredni strokovnjak. V svoji zgodovini zgodovinopisja z naslovom DUH IN ZGODOVINA OD NEMŠKEGA HUMANIZMA DO DANES je še naprej pisal v duhu idealističnega historicizma z avtoritativnih monarhično-konzervativnih pozicij. Branil je nacizem in svojo hitlersko preteklost.

Po l. 1945 se je položaj spremenil in slavni na vseh področjih so postali tisti, ki niso bili za nacizem. Radikalna nova tolmačenja nemške zgodovine so se tako pojavila v NDR s strani **F. MEINECKA** pod naslovom NEMŠKA KATASTROFA in **GERHARDA RITTERJA** (1888 – 1967) v delu EVROPI IN NEMŠKEM VPRAŠANJU. Oba sta skušala opravičiti nemški idealizem in nacionalno politično tradicijo. Trdila sta, da konca nacizma ni treba iskati v Pruski državi, ampak v moderni evropski kulturi, naturalizmu, zlomu religioznih in moralnih meril ter v moralni demokraciji. Posebnost militarizacije nemške politike po l. 1890 ni iskal v Pruski državi, ampak v Z Evropi. Trdil je, da je moderni militarizem posledica francoske revolucije.

Smrtni udarec nemškemu imperializmu »očiščenega« od hitlerizma in tradicionalnih idealističnih metod individualiziranja je dal l. 1961 **FRITZ FISCHER** s svojo knjigo ZAHVALA ZA SVETOVNO MOČ v kateri je poiskal nemške vojne cilje v I. SV, z namenom, da pokaže kontinuiteto nemškemu razvoju od I. do II. SV.

Zgodovinski tokovi v Veliki Britaniji in ZDA

Šele leta 1866, ko je bil **WILLIAM STUBBS** (1825 – 1901) postavljen za profesorja na Oxfordu se je začel resen študij zgodovine v VB. Najbolj se je osredotočil na izdajanje REEL SERIES. To delo je vsebovalo srednjeveške vire VB in Irske. V USTAVNI ZGODOVINI ANGLIJE je do izraza prišel njegov znanstveni pristop, ki je bil delan po metodi Renkerjeve šole.

Prvi, ki je zavrgel ozko politično zgodovino in zgodovino o velikih osebnostih je bil **RICHARD GREEN** (1837 – 1883), ki je napisal delo KRATKA ZGODOVINA ANGLEŠKEGA NARODA, kjer je obdelal ekonomska in socialna dejstva, posebno pozornost pa je namenil kulturnim fenomenom.

Korak proti socialni zgodovini SV je napravil **FREDERICH WILLIAM MAITLAND** (1850 – 1906), ki se je gibal v okviru idealističnega historicizma in odbil vsako generalizacijo.

V tem pogledu pa je krenil **JOHN EMERICH ACTON** (1834 – 1902) profesor v Combridgeu. Bil je študent Renkovega seminarja, napisal pa je tudi nekaj člankov in seveda imel veliko predavanj. Močno je vplival na angleško zgodovinopisje.

Za angleško zgodovinopisje je značilno, da ne more spadati pod skupen naziv ene šole, kot je bilo to v glavnem v Franciji in Nemčiji. Tradicionalna zgodovina v Angliji ni imela take družbene funkcije, kot na kontinentu. Zato je bil na prelomu stoletja močan napad nanjo v stilu Lampredeta, Berra idr. Najprej je bilo treba prekiniti z vigovsko tradicijo, ki je bila močna zavora za napredek zgodovine.

To je prevzel sir **LEWIS NAIMER** (1880 – 1960), ki je bil še strogo v mejah Rankovske šole. Pokazal je brezmiselnost liberalne teze. V svojih kasnejših delih se ni več naslanjal na Rankerjevo šolo. Ustanovil je šolo politične zgodovine.

Močan napad na tradicionalno zgodovino ni izostal tudi v Angliji, vendar šele med I. in II. SV in po vojni. Glavni predmet raziskave naj bi bila cerkev in religija. Zgodovinar to ne more izvršiti v proučevanju nacionalnih družb (nacionalizem), ampak se mora obrniti k kulturam – civilizacijam.

Zgodovina sveta je po **TOYNBEENU** zbirka relativno samostojnih zgodovinsko posameznih kultur, od katerih je 28 popolnoma razvitih 6 pa neuspešno razvitih. Vse te kulture imajo isto vrednost in v glavnem iste faze razvoja. Zgodovino premikajo velike kreativne osebnosti, samo mali del družbe, večina pa je pasivna in sposobna samo oponašanje elite.

GEORFTREJ R. ELTON profesor ustavne zgodovine v Cambridgeu nasprotuje sociološkemu pristopu v zgodovinskem raziskovanju, kajti zanj so gibalno zgodovine določene osebnosti. Kot osnovni predmet raziskave smatra politično zgodovino.

Predstavnik evropske diplomatske zgodovine, publicist, populizator in profesor **ALAN J.P. TAJLOR**, je pri svojem raziskovanju v glavnem uporabljal diplomatske dokumente. Rezultati njegovih raziskav so temeljili tudi na dobro obdelanih in bogatih virih.

JOHN H. CLAPHAM (1873 – 1946) je bil prvi profesor ekonomske zgodovine v Cambridgeu.

GEORG KITSON CLARK je napisal delo NASTANEK VIKTORIJANSKE ANGLIJE (I. 1962). Osnovni predmet družbenega raziskovanja mu je postalo politično življenje. Posebno pozornost je namenjal kvantitativnim metodam. Zanj je bilo pomembno iracionalno področje občutkov in predsodkov.

S socialno zgodovino se je ukvarjal **ERIC J. HOBBSBAWM** v delih DOBA REVOLUCIJE, EVROPA 1789 – 1848 in NASTANEK ANGLEŠKEGA DELAVSKEGA RAZREDA. Ukvarjal se je z triumfom dvojne revolucije, torej Francoske in industrijske revolucije. Obravnaval je različna področja življenja nove družbe, pod dvojno revolucijo: novo industrijo, položaj plemstva, buržoazije, kmetov, novosti v diplomaciji, vodenju vojn, upravi, veri, filozofiji, znanosti, književnosti ni umetnosti.

EDWARD THOMPSON v svoji knjigi predstavlja prelomnico v socialni zgodovini. To ni njegova celovita sinteza, ampak študija glavnih problemov v zvezi z nastankom angleškega delavskega razreda 1780 – 1832. Thompson se je ukvarjal z vstajniško kulturo, politično borbo, sindikati in komunami.

Romantična historiografija v ZDA ni mogla slaviti srednjeveško zgodovino svojega naroda. Osnovna naloga ji je bila, da učvrsti mit o ljudskih kvalitetah kolonistov in vrlinah meščanske demokracije. Glavni predstavnik romantične šole je bil **GEORGE BANCROFT** (1800 – 1891), ki je v 10-tih zvezkih

ZGODOVINA ZDA OD ODKRITJA AMERIKE (v letih 1834 – 1887) ilustriral legendo o ameriški revoluciji. Ukvarjal se je izključno z političnimi zgodbami.

Tradicionalna znanstvena zgodovina se je v ZDA začela organizirati v teku 80-tih let 19. stol. Pojavil se je pogon, takrat tipičen za Evropo, po uporabi Rankejevih metod. Rankejevo šolo oz. tehniko so upoštevali brez njegovega idealističnega historizma, odvrčali pa so tudi vsak teistični pristop.

FREDERICK JACKSON TURNER (1861 – 1932) je izpusti ne samo razredne razlike, ampak tudi evropski koren ameriške kulture. S svojim delom oz. mitom O MEJI je močno vplival na oblikovanje imperialistične ideologije v ZDA.

V ZDA je zgodovinopisje moralo biti šola za vzgojo dobrih meščanov in propaganda, ki proglašala popolnost ameriškega načina življenja. Te tendence so se razvile znotraj pragmatične filozofije. Pojavila se je težnja, da je zgodovina v službi vladajočih razredov, torej da se preteklost interpretira v interesu odražanja njegovega družbeno-političnega sistema.

Pionirja nove zgodovine sta bila **CHARLES BEARD** (1874 – 1948) in **CARL BECKER** (1873 – 1945). Bila sta predstavnika »Nove zgodovine«, kjer so hoteli, da zgodovina postane družbena znanost, torej da kot »kulturna« zgodovina zajame vsa področja človekovega življenja, in da naj se polasti rezultatov vseh družbenih znanosti. Pojem NOVA ZGODOVINA je prvi formuliral **JAMES H. ROBINSON** (1853 – 1936) l. 1911, ko je napadel tradicionalno zgodovino, saj je zanj ureditev ZDA pomenilo delo ekonomskih potreb in instinkta ljudi in ne proizvod idealistov, kot so trdili konzervativni zgodovinopisci.

Francoska strukturalna historiografija

V akademskem zgodovinopisju se uveljavi model zgodovinopisja, ki sledi nemški klasični filozofiji. Zgodovinopisje od l. 1900 je pod močnim pritiskom povsod po Evropi, po l. SV pa je ta pritisk še močnejši. Pojavi se vprašanje, zakaj sploh študirati zgodovino. Iskanje novih konceptov se v Franciji začne z Berrom.

Najbolj je povezana s sociologijo, ker skuša preučevati zgodovinska dejstva znotraj družbe in v njeni družbeni funkciji, zato jo imenujejo tudi sociološka zgodovina. Njeni predstavniki postopajo z zgodovinskimi pojavi s strukturalno metodo, torej analizo mesta in vloge elementa v določeni celoti. Njihova metoda je statična. Preučujejo razlike v situaciji na kronološki lestvici, torej spremembe.

Strukturalna zgodovina obrača več pozornosti utrjevanju elementov v celoto, kot razvoju te celote v času. Predpostavlja, da so vse dejavnosti lahko pod določenimi pogoji gibalna sila zgodovinskega toka, prav tako pa sprejemajo nekatere dele marksističnega nauka.

HENRI BERR (1863 – 1954) kritizira pozitivistično zgodovinopisje, ki je enostransko usmerjeno h kronološkemu zapisovanju dejstev, in ki je nezaupljivo do kakršnihkoli vrednostnih sodb, teoretskih posplošitev in poskusov ugotavljanja zakonitosti. Sam pozove h razširitvi zgodovinske pozornosti na celoten razvoj družbe in človeka. Zgodovina se po njegovem mnenju ne sme ukvarjati le z empiričnim ugotavljanjem posameznega in posebnega, temveč tudi s posplošitvami, hipotezami in iskanjem notranjih povezav in zakonitosti. Svoje misli začne uresničevati z zbirko RAZVOJ ČLOVEŠTVA (l. 1920) v kateri se kronološko naivna dogodkovna in politična zgodovina umika problemsko in tematsko predstavljenemu orisu družbenega in kulturnega razvoja, hkrati pa stopa v ospredje tudi t.i. obča zgodovina.

MARC BLOCH (1886 – 1944) in **LUCIEN FEBVRE** (1878 – 1956) sta bila kreatorja francoske strukturalne šole. Skupaj sta l. 1929 ustanovila časopis **ANNALES**, ki se je posvečal predvsem družbeni in gospodarski zgodovini. V središču zgodovinarjeve pozornosti je samo (anonimni) človek. Vsakodnevno so se posvečali vprašanju duhovne in kulturne zgodovine in se s tem zavzemali za tesnejšo povezovanje zgodovinopisja z drugimi družbenimi vedami, zlasti z geografijo, ekonomijo, etnologijo, sociologijo in drugimi. Ideja Analov je bila prekoračitev meje discipline in se podati na pohod na druga področja.

Anali imajo podnaslov »ekonomije, družbe in civilizacije«, zato ker se danes v Franciji po zaslugi analistov vsa področja človeškega življenja, raziskujejo znotraj družbenih in ekonomskih struktur.

M. BLOCH je raziskoval razvoj razrednih slojev v evropskem SV. Njegova knjiga FEVDALNA DRUŽBA (izšla l. 1939/40) je rezultat raziskave fevdalizma v Evropi (Z od Labe) od srede 9. do začetkov 13. stol. Svojo pozornost je posvetil raziskovanju materialnih temeljev preteklega sveta in se pri tem usmeril h kmetu. K raziskovanju je pritegnil tudi arheologe. S pomočjo preostankov zemljiške razdelitve, obdelovalnih postopkov in orodij, si je prizadeval predstaviti preteklo kmetijsko prakso v njenem konkretnem socialnem in zgodovinskem okolju. Skušal je raziskati celotno družbeno strukturo. Dokazal je, da je predmet zgodovinskega raziskovanja tudi tisto kar traja, kar obdobje podeduje od obdobja, kar se v kmetijskem razvoju in življenju nadaljuje iz antike v SV in dalje. Na eni strani spodbudi k razširitvi pozornosti zgodovinopisja na socialno in gospodarsko problematiko, na drugi strani pa podpre Berrove in Febverove koncepte.

Zgodovinsko področje raziskovanja **L. FEBVREA** je bila zgodovina religije in ideje v 16. stol. Bil je eden od začetnikov francoskega strukturalizma. L. 1922 je izdal delo GEOGRAFSKI UVOD V ZGODOVINO. Podčrtal je tesno povezanost zgodovine in geografije, saj človeka in družbe ni mogoče obravnavati ločeno od prostora v katerem se oblikujeta in v katerem živita. Prostor in čas sta komplementarni kategoriji. Pozove k usmeritvi h tako imenovani GEOZGODOVINI. S svojo prvo veliko monografijo FILIP II. in LA FRANCHE-COMTE se je zavzel za raziskovanje gospodarskih, družbenih in mentalitetnih struktur. Predmet zgodovinopisne raziskave je hipotetična razumska konstrukcija, ki poskuša odkriti medsebojno odvisne pojave in jih pojasniti. V poznejših delih se je ukvarjal predvsem s problematiko verske, duhovne in mentalitetne zgodovine. Bil je prvi veliki Braudelov učitelj in izvrsten analitik ter pripovedovalec.

Odbil je naivne iluzije Rankeove pozitivistične šole o možnosti absolutne »objektivnosti« zgodovinarja. Rekel je, da ni preteklosti, ki bi ustvarjala zgodovinarja, ampak je le zgodovinar, ki zgodovini pomaga k porodu. Prav je imel, ko je dejal, da je vsaka zgodovina, ki ni vsaj posredno povezana s sedanostjo, mrtva, in da ne more odgovoriti na življenjska vprašanja sodobnega človeka. Zgodovinar je poklican, da osvetli sedanost s pomočjo preteklosti, in da zmanjša nevarnost, ki jo zgodovina prinese s sabo, torej da odkrije preteklost in zgodovinske procese in jih razloži v relaciji s časom v katerem živi. Naloga zgodovine po Fabureau je, da pripravi srečanje med sedanjo in preteklo kulturo. Ni prevzel misli o zakonitosti zgodovinskega razvoja, s katero bi zgodovinar lahko orientiral svoje razlage in s tem pripomogel pri soočenju pomembnih problemov svoje sedanosti. Zgodovina ima manj možnosti za spoznanje preteklosti, kajti bolj je sredstvo, da ta kaos organizira v interesu sedanosti. Znotraj politične, še posebej pa diplomatske zgodovine, naj bi se po njegovem mnenju koncentrirali vsi pozitivistični grehi.

FERNAND BRAUDEL (1902 – 1985) je bil prepričan, da si morajo družbene znanosti pomagati in spodbujati k kolektivnem delu, pri tem pa je kot najpomembnejšo štel sociologijo. Osnovno pozornost je posvečal vprašanju zgodovinskega časa iz katerega izhajajo njegova glavna dognanja. Postavil je tudi svoje dognanje o treh kategorijah časa zgodovinarja:

1. o geografskem času;
2. o dolgem trajanju ali strukturi historiografije in;
3. konjuktivni historiografiji oz. čas dogajanja.

Za Braudela je bila edina prava zgodovina, globalna zgodovina. Po njegovem mnenju je naloga raziskovalca, da seže kar se da globoko pod dogodkovno površje, poskuša prodreti do tiste najpočasnejše spreminjajoče se zgodovine stvarnosti. Šele to izjemno počasi spreminjajoča se zgodovina naj bi bila namreč struktura in razlaga zgodovinskega. Kot vsi analisti je bil prepričan, da je vsaka definicija svojevrstna ječa, in da ni ne evropskih in ne nacionalnih zgodovin, temveč da je le zgodovina človeške civilizacije. Pozival je k razširitvi zgodovinarjeve pozornosti na celoten razvoj družbe in človeka, ter da se ne sme zgodovina, podobno kot druge znanosti, ukvarjati le z empiričnem ugotavljanjem posameznega in posebnega, temveč tudi s posplošitvami, hipotezami, ... Cilj zgodovinskih raziskav mora biti zgodovinska sinteza, usmerjena k vsem dejavnostim človeka. Človeka in družbe ni mogoče obravnavati ločeno od prostora v katerem se oblikujeta in živita.

Spoznanje o mnogoterosti zgodovinskega časa ima osrednje mesto v njegovih metodološko-teoretskih razmišljanjih (več ravni):

- a) prikaz neposrednega človekovega okolja, v soočanju geografije in zgodovine, v odkrivanju narave (ritma);
- b) raven počasi spreminjajoče se socialne zgodovine in;
- c) raven »tradicionalne ali dogodkovne« zgodovine, ki je bila dolgo edina v središču zgodovinske pozornosti.

Zgodovina, ki teži h »globalni zgodovini« mora dosledno upoštevati vse ravni, nadstropja in vse kategorije zgodovinskega časa. Civilizacija je najprej prostor. Kulturno ozračje napolnjeno s kulturnimi pojavi, se postopno oblikuje in povezuje v homogenejšo kulturne poteze. Ko se tej homogenosti pridruži še trajnost v času, je mogoče to celoto imenovati civilizacijo ali kulturo. Zgodovina mora v prvi vrsti temeljiti v stvarnosti.

Njegova knjiga o Sredozemlju je bila v Franciji takoj po izidu sprejeta z priznavanjem in navdušenjem. Njegova slika sredozemskega sveta v 15. in 16. stol., s trgovskimi vezmi vpletenega v široki prostor Evrope, Azije in Afrike se začneja pri »dnu«, prvo kot prikaz okolja, soočanje geografije in zgodovine (podnebje in narava), nakar sledi zgodovina socialnih grupacij, kolektivov, držav, ... in nato »gibanje in vrvenje« površine, torej politične odločitve in vojaški spopadi... Pravi, da se za zgodovinarja vse začneja in končuje s časom. Trdil je tudi, da je temelj, ki omogoča razlago vsega danega pri »dnu«.

Napisal je tudi Zgodovino Francije, ki je izšla po njegovi smrti, sicer ne čisto dokončana, s poudarkom na geozgodovini, socialni strukturi in gospodarskih temeljih, v drugem delu s poudarkom na ljudeh in stvareh in v tretjem delu na poudarku kulture in družbe.

HENRI PIRENNE (1862 – 1935) je izhajal iz Ranejevega seminarja, pod vplivom Lamprechtove kulturne zgodovine, na koncu pa je postavil temelje zgodovini družbenih struktur. Ob uporabi socialnih metod in na temelju solidne podlage zgodovinskih dejstev, je izdelal teorijo družbenih sprememb v SV.

Posebno pozornost je posvetil oživljanju trgovine v 11. in 12. stol. Smatral je, da je rimska kultura preživela barbarska osvajanja in propadla šele za časa muslimanskega prodora v 7. stol. Srednjeveška kultura pa se je začela šele z kardinizmom. Ustvaril je šolo iz katere so izšli predstavniki francoske strukturalne zgodovine. Bil je tudi član uredništva časopisa ANNALES, po katerem so novo šolo imenovali analistična šola. Annales so svoje bralce opozarjali na probleme sociologije, geografije, demografije, statistike, kolektivne psihologije, lingvistike in etnologije.

GEORGE LEFEBURE (1874 – 1958) se je ukvarjal s socialno, še posebej pa z ekonomsko zgodovino. Kot specialist za ogromne probleme kmetijstva je storil veliko za uporabo statističnih in demografskih tehnik. Napisal je delo VELIKI STRAH, v katerem je opisoval strah tretjega stanu, predvsem kmeta, do terorja plemstva, ki je po mišljenju njegovih pripadnikov zadano, da uniči tretji stan. Veliki strah je odigral pomembno vlogo na začetku francoske revolucije.

PIERRE RENGOVIN je bil reformator tiste diplomatske »dogodkovne« zgodovine, ki je temeljila izključno na opisovanju podatkov in diplomatskih ter drugih službenih virov. On interpretira diplomatsko zgodovino kot del zgodovine družbe, torej izgrajuje svoje rezultate na raznih družbenih področjih ekonomskega življenja, finančnih vprašanj in demografskega razvoja. Posebno ga je zanimala kolektivna psihologija, mentaliteta naroda, nacionalni in religiozni občutki.

RAJMOND ARON je smatral, da je nemogoča interpretacija občnih tokov zgodovinskega procesa. Vsaka družba ustvarja novo preteklost, ki opravičuje obstoječe težnje in ideale. Kot Max Weber, Aron sprejme vzorčno analizo.

HENRI IRENEE MARROU zastopa relativistične in subjektivne koncepcije Ditheja, Webra, Crocea in Arona ter jih poskuša do določene mere uskladiti z Febvreovim razumevanjem. Sam je proti pozitivizmu. Spodbuja francoske zgodovinarje, da opustijo svoj odpor proti filozofiji, in da jo osvojijo. Po njegovem mnenju se mora zgodovinar pomeriti s tem, da mu ni dano spoznati zgodovine, kajti to lahko naredi le Bog, zgodovinar pa mora vedeti, da je le človek.

Rusko zgodovino pisje do oktobrske revolucije

Tako kot v Evropi, doživlja rusko zgodovino pisje svoj največji vzpon v 19. stoletju. Rusko zgodovino pisje te dobe se odlikuje po bogastvu oblik in pristopov, ki izhajajo iz družbenega razvoja. Najboljši umi Rusije so se ukvarjali s samobitnostjo, kapitalistično usmeritvijo ruske družbe in primerjavo razvoja Rusije in Zahodne Evrope. Vsi so se obračali k zgodovini zaradi naukov, včasih so tudi sami pisali zgodovinska dela ali kritizirali strokovnjake zgodovinarje.

Iskanje novih poti, ohranjanje starega in kompromisno razumevanje so vplivali na širjenje interesov za določene pojave v ruski zgodovini. V središču pozornosti je bilo najprej formiranje ruske družbe ter reforme Petra I., da bi kasneje obdelali kmečke upore, ter vprašanje ekonomskega, družbenega in kulturnega razvoja.

Zato v ruskem zgodovino pisju naletimo na vse smeri političnega in kulturnega življenja:

- službeno;
- plemiško;
- slovanofilsko;
- buržoazno-liberalno;
- radikalno-demokratsko;
- narodnjaško in;
- marksistično.

Plemiško zgodovino pisje

V prvi polovici 19. stol. je imelo plemiško zgodovino pisje dve obliki:

- slovanofilsko in;
- službeno.

Slovanofili niso bili navdahnjeni z romantičnim mističnim pogledom na »duh naroda« in so nasproti državi postavljali narod, službeno plemiško zgodovino pisje pa se je posluževalo plemiškega monarhičnega ideala in je poveljevalo kneze in carje.

Glavni predstavnik plemiške službene šole je **MIHAIL PETROVIČ POGADIN** (1800 – 1875). S povzdigovanjem samobitnosti, pravoslavja in narodnosti je želel poudariti, da Rusijo ne čakajo demokratične spremembe kot Evropo leta 1848. Trdil je da v Rusiji ni antagonističnih slojev in se posluževal mita o enotnosti cesarja z narodom. Postavil je normansko teorijo o harmoniji ruske družbe. Zoperstavljal se je ideologijam zgodovinarjev zahodne Evrope, ki so vzrok razrednih bojev videli v germanskem normanskem osvajanju. Pozitivno je ocenjeval reforme Petra I.

Slovanofilska šola je zastopala cepitev države in naroda in je odobraval samobitnost. Mistiko vzhoda, grško kulturo, Bizanc in pravoslavje so postavili nasproti racionalni in preračunljivi rimski kulturi in katolicizmu. Konec 50-tih let se je pojavila Državnopravna šola. Ukvarjala se je z raziskovanjem državne ureditve, zakonodaje in stanov. Imela je zelo močen interes na ekonomskem področju.

Najbolj znan predstavnik državne šole je najboljši ruski zgodovinar 19. stol. **SERGEJ MIHAJLOVIČ SOLOVOJ** (1820 – 1879). Objavil je knjigo ZGODOVINA RUSIJE OD NAJSTAREJŠIH ČASOV (skupno 29 zvezkov). Obračunaval je tudi s slovanofilskimi in plemiškimi zgodovinarji. Bil je pod vplivom Hegla. Primerjal je kulturni razvoj Rusije pod Petrom I. z evropsko renesanso. Ubadal se je z glavnim problemom ruske zgodovine 19. stol. – odnosom med državo in narodom.

Najboljši meščanski zgodovinar na koncu stoletja je bil **VASILIJ OSIPOVIČ KLJUČEVSKI** (1841 – 1911), ki je bil Slovoljev učenec. Raziskoval je zlasti družbeno strukturo, ekonomski in kulturni razvoj. Svoj vrhunec je dosegel z KURSOM RUSKE ZGODOVINE. Knjiga je poznana po jasnosti in preglednosti, kompoziciji celote in po knjižnem stilu. Bil je profesor na moskovski univerzi.

Ključevski je ustvaril šolo, imenovano Državna šola, kateri je pripadal tudi **PAVEL N. MILJUKOV** (1859 – 1943). Razvoj Rusije je primerjal z zgodovino narodov zahodne Evrope.

Omeniti velja tudi skupino meščanskih zgodovinarjev, ki so sprejemali določene marksistične ideje in so bili pod vplivom francoske zgodovine. Predstavniki so bili **NIKOLAJ IVANOVIČ KARJEJEV** (1850 – 1931), **M.M. KOVALEVSKI** (1851 – 1916) in **EVDENIJ VIKTOROVIČ TARLE** (1875 – 1955). Karjejev je poznan po svoji ZGODOVINI ZAHODNE EVROPE V NOVEM VEKU in SPLOŠNEM KURSU ZGHODOVINE 19. STOL. Pokazal je na odločno vlogo glavnih slojev v procesu propadanja in ukinjanja fevdalizma.

Marksistična kritika plemiških in buržoaznih idej je imela svoje predhodnike v REVOLUCIONARNO DEMOKRATIČNI STRUJI in njenih glavnih predstavnikih **VISARININ GRIGORIJEVIČ BJELINSKEM** (1811 – 1848) in **ALEKSANDER IVANOVIČ HERCEN** (1812 – 1870). Plemiškemu pogledu samobitnosti so zoperstavili razumevanje širokih slojev naroda kot gonilni sili zgodovinskega razvoja Rusije. S svojimi deli so bili predhodniki **NIKOLAJA ČERNIŠECSKEGA** (1828 – 1889) in **NIKOLAJA ALEKSANDROVIČA DOBROLJUBOVA** (1836 – 1861). Menila sta, da je glavna naloga zgodovine odkrivanje zakonov zgodovinskega razvoja. Zgodovini sta zadala kot osnovno nalogo raziskovanje konkretnih dokazov za osnovno načelo revolucionarno-demokratičnega razumevanja zgodovine, ki je gradilo na domeni, da so gonilne sile zgodovine v širokih ljudskih množicah. Odvrгла sta tudi pozitivistične težnje po uporabi naravoslovnih zakonov na družbi in trdila, da so zakoni zgodovine enaki za vse narode. Po poveličevanju vloge širokih ljudskih množic sta se približevala marksističnemu razumevanju razredne borbe. Menila sta da je edina bodočnost ruskega naroda v socializmu, in da ruski narod ne sme iti po kapitalistični poti v slučaju kmečke revolucije. Korenine socializma naj bi bile v ruski vaški občini, ki je temeljila na kolektivni lastnini zemlje.

Prvi ki je na marksističnih osnovah preučeval zgodovino je bil **GEORGIJ VALENTINOVIČ PLEHANOV** (1856 – 1918), ki je zelo vplival tudi na evropsko socialistično misel. Plehanov je odprl vrata marksizmu v Rusiji s tem, da je dokazoval, da je obstoj kapitalizma v Rusiji očiteljen, in da je Rusija na isti poti kot države Zahodne Evrope. Zgodovinska dejstva je preučeval predvsem zaradi opravičevanja socialističnega gibanja. Kljub temu pa je poznan po zbirki člankov DODATEK K VPRAŠANJU O RAZVOJU MONISTIČNEGA POGLEDA NA ZGODOVINO (opis idej francoskih in nemških filozofov, socialistov-utopistov). Plehanov spis K VPRAŠANJU O VLOGI OSEBNOSTI V ZGODOVINI je tedanje spore o vlogi osebnosti v zgodovini povezal z organizacijo družbe in odnosom družbenih sil. Ustvarjalni osebnosti je pripisal znaten pomen le, če si je bila ta na jasnem s smerjo družbenega razvoja. Originalni so tudi pogledi o razvoju ruske družbene misli, ki jih je izdal le v treh zvezkih ZGODOVINE RUSKE DRUŽBENE MISLI.

VLADIMIR ILJIČ LENIN (1870 – 1923) je bil izvrsten poznavalec ruskega in evropskega zgodovinopisja. V boju za socialistično družbo je stalno preverjal svoje poglede z zgodovinskimi izkušnjami in si pri tem tudi pozival na njih. Pri razumevanju ruske zgodovine je seveda izhajal iz marksističnega stališča razredne borbe kot osnovnem gonilu ruskega zgodovinskega razvoja. Na osnovi polemik in kritik se je Lenin usmeril predvsem v vprašanje osnovnih značilnosti fevdalizma in kapitalizma v Rusiji, zlasti v njegovo ekonomsko bit. Z natančnim preučevanjem obdobja kapitalizma v Rusiji je prvi pričel s knjigo RAZVOJ KAPITALIZMA V RUSIJI. Knjiga ima tudi metodološki pomen, saj je z njo postal eden od pionirjev kvantivnih metod zgodovinopisja. Postavil je tudi teorijo o imperializmu kot zadnji fazi kapitalizma.

Sovjetska historiografija

Glavni organizator sovjetskega zgodovinopisja in tvorec šole prve generacije marksističnih zgodovinarjev – strokovnjakov v SZ je bil **MIHAIL N. POKROVSKI** (1868 – 1932). L. 1907 je zaradi idealizma in metodološkega eklekticizma kritično ocenil zvezek KURS RUSKE ZGODOVINE, katerega avtor je bil njegov učitelj **VASILIJ OSIPOVIČ KLJUČEVSKI**. Pridružil se je nasprotnikom boljševizma in prebil nekaj časa v tujini kjer je napisal svoje prve knjige. Nasprotoval je trgovskemu kapitalizmu v

razvoju ruske družbe, ker mu je bil potreben velik državni teritorij. Trgovski kapital naj bi bila osnovna sila ruskega razvoja.

V PREGLEDU RUSKE ZGODOVINE je glavno pozornost posvetil ekonomskemu razvoju in revolucionarnemu gibanju. Tu ni izhajal iz marksistične teorije, da način proizvodnje in proizvodni odnosi v skrajni liniji določajo zgodovinski razvoj. Sam je ostal pri svojem razumevanju o trgovskem kapitalu kot glavni gibalni sili ruske zgodovine. Čeprav v fevdalizmu ni videl družbene ureditve, ki je temeljila na določenem načinu proizvodnje (v Rusiji je trajal do sredine 19. stol.), je smatral da je fevdalizem pričel razpadati že v 16. stol.

Po njegovi koncepciji je industrijski kapital smatral kot naslednika trgovskega kapitala. Trdil je, da trgovskemu kapitalu bolj odgovarja delavec – kmet, medtem ko ima industrijski kapitalizem sredstva v svobodnem delu. Razlika med SZ in Evropo je, da ruski razvoj zaostaja za Z Evropo. Ne moremo pa reči, da za časa Stalina ni bilo vidnih rezultatov, saj so bila področja, ki niso posebno motila Stalina relativno svobodna, npr. zgodovinarji.

Stalinistična zgodovina se je izkazala pri preučevanju zgodovine ruskega in drugih narodov SZ v starem in SV ter z deli zgodovinarjev, ki so opisovali čas do I. SV. Do sprememb na področju zgodovine pa je prišlo z 20. kongresom KPSS I. 1956.

Postavilo se je vprašanje sodelovanja z družboslovnimi znanostmi in uporaba statističnih metod, vprašanje kolektivnega dela in najvažnejše preučevanje metodologije zgodovine. Pod vplivom »kultov oseb« se je zgodovina spremenila v zgodovino razvoja proizvodnje, proizvodnih sredstev in odnosov. Odprta so bila vrata za vse družbene pojave. Že na 21. kongresu so bile ustvarjene osnovne predpostavke za normalno delo zgodovinarjev, kar pomeni odpiranje arhivov, izdajanje gradiv in časopisov, reorganizacija šol ter planiranje raziskovalnega dela.

Razvoj slovenske historiografije

Razvoj zgodovine se je v slovenskem jeziku začel razmeroma pozno s koncem 18. stol., ko sta se začela uveljavljati slovenski jezik in slovenska koncepcija. Do tedaj so se s pisanjem zgodovine na našem in o našem ozemlju ukvarjali tujci, do ustanovitve samostanov pa je to ozemlje opisal **PAVEL DIAKON** v ZGODOVINI LANGOBARDOV. Tudi po nastanku samostanov so pomembnejša originalna zgodovinska dela redka. Avtorji, ki so napisali ta dela so bili **SIFRID IZ JURKLOŠTRA** v 13. stol., **JANEZ VETRINJSKI** v 14. stol. in **NEZNANI CELJSKI MEMOARIST** v 15. stol. Dela so pisana v latinščini ali nemščini, v značilnem srednjeveškem kroničnem načinu in so plod osebnega zanimanja piscev. Šele **UNRESTOVA KOROŠKA KRONIKA**, ki hoče proslavljati koroško plemstvo, kaže začetke deželnega patriotizma, ki je pospešil razvoj zgodovinoписja. Stanovi notranje avstrijskih dežel skušajo z deželno zgodovino braniti svoje privilegije proti začetkom centralizacije državne organizacije.

Humanizem je vnesel prve oblike nacionalne zgodovinske koncepcije. Za časa protestantizma so ustvarjali **PRIMOŽ TRUBAR**, ki je napisal KATEKIZEM in še nekatere druge knjige, **ADAM BOHORIČ**, ki je napisal SLOVENSKO SLOVNICO in **JURIJ DALMATIN**, ki je l. 1584 napisal SLOVENSKI PREVOD BIBLIJE.

Težnje stanov glede obrambe njihovih pravic v obliki zgodovinskih del so v 16. stol. dozorele le na Koroškem. **LAZIUS** in **PARACELTUS** sta do srede 16. stol. napisala dve kratki kroniki Koroške. **MIHAEL CHRISTALNIK** je napisal obsežno zgodovinsko delo o Koroški v letih 1579/88, ki ga je kasneje l. 1612 reduciral in izdal humanist in protestant iz Celovca Hieronim Megister. Poleg pokrajinskega pa se je uveljavil tudi nemški koncept slovenske zgodovine v delu o Vandalih.

Nemški koncept slovenske zgodovine sprejmeta tudi glavna predstavnika baročne historiografije na Kranjskem **IVAN LUDVIK SCHONLEBEN** (1618 – 1681) in **JANEZ VAJKARD VALVASOR** (1641 – 1693), ki je izdal topografski in zgodovinski prikaz Kranjske v štirih zvezkih in z bogatim slikovnim gradivom. V svojem delu SLAVA VOJVODINE KRANJSKE je branil pravice svoje dežele do sosednjih

predelov. Za to obdobje pa je pomemben tudi goriški jezuit **MARTIN BAUČER**. Dela teh avtorjev so bila zasnovana še analitično, prvenstveno pa se zanimajo za izredne dogodke.

Koroški Slovenec jezuit **MARKO HANZIČ** (1683 – 1766) v letih 1727/54 napiše delo *GERMANIA SACRA*.

Prvo zgodovinsko delo napisano v slovenščini, je delo **MARKA POHLINA** (1735 – 1801) z naslovom *KRANJSKA KRONIKA* (l. 1770/78), vendar je le izpisek iz Scholebna, poleg tega pa ni bila objavljena.

Začetek prave slovenske historiografije pa pomeni nemško pisano delo *POSKUS ZGODOVINE KRANJSKE IN OSTALIH JUŽNIH SLOVANOV AVSTRIJE* avtorja **ANTONA TOMAŽA LINHARDA** (1756 – 1795), napisano v letih 1788/91. To delo seže do karolinške dobe in pomeni največje kulturno dejanje narodnega prebujanja v 18. stol. Težišče dela je na zgodovini civilizacije, periodizacija pa je oprta na razvoj dežele in ne vladarjev, kajti obdobja so razvrščena po ljudstvih, ki so tu živela. Linhard je skušal v delu zajeti problematiko vseh Slovencev kot celote. S tem je bil prvi, ki je zavrzel dotedanji pokrajinski zgodovinski koncept, s tem pa znanstveno ugotovil in historično utemeljil obseg in enotnost slovenskega naroda, ki sta ga na jezikovnem področju utemeljujeta Japelj in Kopitar.

V dobi romantike se je zgodovinsko delo močno poživilo, vendar se je izživljalo v iskanju stare slave v zvezi s Karantanijo (**URBAN JARNIK**), delno pa v dokazovanju avtohtonosti. Prevladovali so fevdalni ali deželni koncepti. Do 70-tih let 19. stol. prevladuje v slovenskem zgodovinopisju močan in nekritični diletantizem. **DRAGOTIN DEŽMAN** je v tem času edini kritični raziskovalec na zgodovinopisnem in arheološkem področju.

V 2/2 19. stol. se poveča zanimanje za zgodovino, kar posledično pripelje do večjega števila zgodovinskih časopisov in društev. Do leta 1918 ostane temelj deželni historični koncept. Pozitivno delo te dobe je zbiranje gradiva in preučevanje krajevne in pokrajinske zgodovine. Večina zgodovinskih del izhaja v nemščini in italijanščini, slovensko pa pišejo **ANTON KREML** in **DAVORIN TERSTENJAK**. V tem času izide tudi časovno popolna *ZGODOVINA SLOVENSKEGA NARODA*, ki jo l. 1848 napiše **JANEZ TRDINA**.

Mejo med diletantizmom in znanostjo prekorači slovensko zgodovinopisje v 70-tih letih 19. stol. Slovenska historiografija se sprva poslužuje splošnih slovenskih časopisov kot so to *DUNAJSKI ZVON* 1870, *LJUBLJANSKI ZVON* 1881 – 1941 ter *DOM IN SVET* 1880 – 1944. Proti koncu stoletja že začno nastajati prvi slovenski zgodovinski časopisi, **ANTON KOBLER** pa kmalu nato ustanovi prvi resnično strokovni zgodovinski časopis. Leta 1918 je bil ustanovljen skupaj s slavisti prvi strokovni list imenovan *ČASOPIS ZA SLOVENSKE JEZIK, KNJIŽEVNOST IN ZGODOVINO* (1918 – 1931), ki je zamenjal pokrajinski koncept z narodnim. L. 1945 je bilo ustanovljeno skupno Zgodovinsko društvo za Slovenijo, ki je začelo izdajati *ZGODOVINSKI ČASOPIS* od l. 1947 in *KRONIKO*.

Prelom v slovenskem zgodovinopisju je vezan na **FRANCETA KOSA**, ki se je z kritičnimi razpravami posvetil zgodovini do 18. stol.

Okoli l. 1870 je več na avstrijskih univerzah izšolanih zgodovinarjev utemeljilo slovensko zgodovinopisje kot znanost (**FRAN ŠUKLJE**, **FRANC KOS**,...). Ta skupina je podpirala tudi boj za zedinjeno Slovenijo z dokazovanjem nekdanje slovenske državnosti, njenega pomena za nastanek cerkveno slovenskega knjižnega jezika v 9. stol. in enakosti slovenskih dežel do 13. stol. **KOS** je izdal *GRADIVO ZA ZGODOVINO SLOVENCEV V SV*, ki je po obsegu in pomenu največje delo slovenskega zgodovinopisja. S to generacijo je v slovenskem zgodovinopisju zmagala slovenščina, še vedno pa so prevladovala pokrajinsko-zgodovinska topografska, lokalna in genološka preiskovanja.

V letih 1900 – 1910 se postopno uveljavlja pozitivistična metoda, reševanje širokih vprašanj slovenske zgodovine in preiskovanje družbenega in gospodarskega razvoja slovenskega kmeta ter prebujanje slovenskega naroda od reformacije dalje. Po ustanovitvi univerze v Ljubljani se je močno razširila arheologija.

Češki zgodovinar **JAN PEISKER** začne s preiskavami strukture zgodnje srednjeveške družbe na Slovenskem, kar nadaljuje **LJUDIMIL HAUPTMAN**, ki razširi svoje raziskave še na osrednja vprašanja politične zgodovine te dobe.

MILKO KOS obravnava predvsem srednjeveško kolonizacijo, agrarno in kulturno zgodovino. **DRAGOTIN LONČAR**, **IVAN PRIJATELJ** in **JOSIP MAL** pa raziskujejo politično in kulturno zgodovino 19. stol.

Poleg prve znanstvene obdelave srednjeveške zgodovine s strani **M. KOS** in treh sintetičnih obdelav zgodovine 19. in začetkov 20. stol., ki so jih napisali **LONČAR**, **MAL** in **PRIJATELJ**, je nastalo v odgovor na to nalogo več kratkih pregledov celotne slovenske zgodovine (**HAUPTMAN**, **M. KOS**, **ZWITTER**).

V 30-ih letih 20. stol. se je pripravljala nov prelom v slovenskem zgodovinopisju, saj so znanstveni in politični delavci vnesli metodo historičnega naturalizma in vprašanje razrednega boja pri čemer je prišlo do problema povezovanja različnih strani slovenskega zgodovinskega razvoja. Posebna oblika uveljavljanja nove smeri zgodovinopisja je tudi obravnavanje problematike NOB. **EDVARD KARDELJ** se je ukvarjal s problematiko razvoja slovenskega narodnega vprašanja (1939).

Razvoj zgodovinopisja

Ločimo nekaj stopenj v zgodovinopisju:

- NARATIVNO, PRIPOVEDNO, DESKRIPTIVNO;
- PRAGMATIČNO-POUČNO (ljudje naj se nekaj naučijo, išče vzročne povezave) in;
- ERUDICIJSKA SMER - kritično zbiranje in ugotavljanje dejstev.

V 19. stol. se je iz erudicije in pragmatične smeri razvilo genetično zgodovinopisje, ki ugotavlja vzroke in nastanek dogodkov ter jih povezuje v časovnem zaporedju, za lažje zanesljivo ugotavljanje le-teh. Razvilo se je v dve smeri:

- IDEALISTIČNI HISTORIZEM – zgodovina je veda o posameznem (vključuje politiko, vojne, diplomacijo); osnova je kritična analiza virov in kritična izdaja virov; gibalno zgodovinskega razvoja glede politike išče pri velikih osebnostih;
- POZITIVIZEM – skuša širiti predmet zgodovinskega proučevanja tudi na druge panoge kot so kultura in religija.

GENETIČNA ZGODOVINA pravi, da zgodovine izven arhiva ni. Te zgodovine ne zanima struktura družbe – to se uveljavi šele po II. SV.

Tatjana ROZMAN: Ideološke vsebine šolske zgodovine na Slovenskem (Nova revija)

Zgodovina kot šolski predmet ima pomembno vlogo pri oblikovanju zgodovinske zavesti. Zaradi tesne povezanosti zgodovinske in družbene zavesti taka naloga gotovo vpliva na vsebino šolske zgodovine. Namen razprave Tatjane Rozman je osvetliti ideološke vsebine in funkcije šolske zgodovine na Slovenskem v času od sedemdesetih let 19. stol. pa do danes. Avtorica je to obdobje v grobem razdelila glede na družbene razmere na tri dele, in sicer obdobje avstro-ogrske monarhije, obdobje Kraljevine SHS in Kraljevine Jugoslavije ter čas po drugi svetovni vojni. Analizirala je predvsem učbenike za nižjo gimnazijo, kar danes ustreza osnovni šoli; to pa zato, ker so le-ti bolj podvrženi ideološkemu vplivu kot oni na višji stopnji šolanja in to ne samo danes. Prav to obdobje je namreč pomembno za oblikovanje družbene zavesti odraščajoče osebnosti.

Za ideologijo na področju šolske zgodovine je značilno posebno vrednotenje pojavov iz preteklosti. To se da narediti s selekcijo zgodovinskega materiala (nekaterim zgodovinskim dogodkom se pripisuje večji pomen kot ga imajo v resnici, druge se celo prezre) in pa s samo obliko sporočila v učbenikih. V sodobnih učbenikih se je v primerjavi z onimi iz časa pred drugo svetovno vojno razmerje zastopanosti antične, srednjeveške in novejšje zgodovine bistveno spremenilo. Resda se je pouk zgodovine v osnovni šoli skrčil s 4 na 3 ure – posledica je seveda redukcija, ki pa najbolj prizadela antiko in srednji vek. Kar tretjina časa

učenja zgodovine v OŠ pa je posvečena novejši zgodovini (od oktobrske revolucije oz. po njej). Med avstro-ogrskimi in starojugoslovanskimi učbeniki pa ni bistvenih razlik v razmerju zastopanosti obdobj. V teh učbenikih je po pomembnosti na prvem mestu politična zgodovina, po obsegu ji je blizu kulturna, v sklopu katere je tudi gospodarska. Sodobni učbeniki so na področju kulture precej revni, saj se vsebina omejuje zgolj na boj za oblast.

Vsako obdobje, ki predpiše nov učbenik, postavi tudi nove kriterije za selekcijo materiala. Informacije iz izbranega gradiva so ponavadi še dodatno obdelana. Za sodobno šolsko zgodovino, ki obravnava novejšo zgodovino, je še posebno značilno prirejanje zgodovinskih dejstev marksističnemu pogledu (črno-belo slikanje). Značilnost učbenikov pred drugo svetovno vojno nasploh je, da zelo izpostavljajo zgodovino osebnosti in njihov značaj. Zgodovino torej ustvarjajo predvsem dobri in pokvarjeni politiki in vladarji; iz tega slede jasno vzgojeno-moralne komponente.

Ideološki koncept pouka zgodovine je koncept oblasti. Lahko razlikujemo 3 različne koncepte:

- državo poosebljata vladar in njegov teritorij;
- državo pooseblja narod (posameznik in njegov moralni značaj ne igra nobene vloge več) ali;
- državo pooseblja partija (narod se identificira z zatiranim razredom).

Te koncepte je avtorica razprave ponazorila z odlomki iz učbenikov. Funkcija vseh treh konceptov je ista: upravičiti (legitimirati) veljavno družbeno prakso (pozitivni odnos do države in oblasti). Za vse tri velja tudi pravilo, da se njihova vsebina na koncu izteče kot hvalnica obstoječemu režimu oz. sistemu.

Šolska zgodovina uporablja dejstva, ki jih je že prej potrdila znanost. Kako pa se ideološko ta dejstva oblikujejo, je Rozmanova pokazala na primeru Francoske revolucije.

In sklep: učbeniki se vsebinsko bistveno razlikujejo.